

**Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича**

Факультет історії, політології та міжнародних відносин

Кафедра всесвітньої історії

Значення історії як навчального предмету в сучасній освіті України

**Дипломна робота
Рівень вищої освіти - другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 2(м) курсу, групи 611

спеціальності 014.03 «Середня освіта
(Історія)»

Жебчук Мар'яна Василівна

Керівник: доктор історичних наук,
професор Чучко М.К.

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № 4

від « » листопада 2025 р.

Зав. кафедри _____ професор Сич О.І.

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Здобувач вищої освіти: Жебчук Мар'яна Василівна

Спеціальність: 014.03 Середня освіта (Історія)

Тема кваліфікаційної роботи: Значення історії як навчального предмету в сучасній освіті України

Кваліфікаційна робота присвячена комплексному дослідженню ролі та значення історії як навчального предмета в сучасній системі освіти України. У роботі розглянуто теоретичні засади викладання історії, проаналізовано нормативно-правову базу та сучасний стан викладання дисципліни. Визначено ключові аспекти впливу історичної освіти на формування національної ідентичності, розвиток критичного мислення та виховання громадянської відповідальності здобувачів освіти.

Об'єкт дослідження: процес викладання історії в закладах середньої освіти України.

Предмет дослідження: значення та функції історії як навчального предмета в контексті сучасних освітніх викликів.

Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, систематизація, педагогічне спостереження, узагальнення. Отримані результати можуть бути використані вчителями історії, методистами та фахівцями у сфері освітнього менеджменту.

Ключові слова: історія, освіта, навчальний предмет, національна ідентичність, критичне мислення, методи викладання, середня освіта, Україна

ABSTRACT

Applicant: Zhebtchuk Mariana Vasylivna

Specialty: 014.03 Secondary Education (History)

Qualification Paper Topic: The Importance of History as a School Subject in Modern Education of Ukraine

The qualification paper is devoted to a comprehensive study of the role and importance of history as a school subject in the modern education system of Ukraine. The theoretical foundations of teaching history are considered, the regulatory framework and the current state of teaching the discipline are analyzed. Key aspects of the influence of historical education on the formation of national identity, the development of critical thinking and the education of civic responsibility of students are determined.

The object of research is the process of teaching history in secondary education institutions of Ukraine.

The subject of research is the importance and functions of history as a school subject in the context of modern educational challenges.

Research methods: analysis, synthesis, comparison, systematization, pedagogical observation, generalization. The results obtained can be used by history teachers, methodologists and specialists in the field of educational management.

Keywords: history, education, school subject, national identity, critical thinking, teaching methods, secondary education, Ukraine .

ЗАПИС ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ВЛАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Здобувач вищої освіти _____ /Жебчук М. В./
(підпис)

Заява

Студентка, Жебчук М.В.

Номер студентської книжки: _____

Я заявляю, що наукова робота: Значення історії як навчального предмету в сучасній освіті України була підготовлена виключно мною, і:

А. Не порушує авторські права третіх осіб у відповідність із законом про авторське право.

Б. Повністю або частково була використана в якості основи для отримання диплому про вищу освіту або наукового ступеня мною чи іншою особою.

1) Крім того, я заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи збігається з друкованою.

Даною заявою я підтверджую, що була проінформована про права та обов'язки студентки Університету, про правила, що стосуються перевірки оригінальності наукових робіт. Тому я заявляю, що я згодна на обробку моїх письмових робіт у відповідності з антиплагіатними процедурами Університету, а також на архівування цих робіт в базі даних інтернет системи Turnitin Similarity згідно з антиплагіатними правилами і процедурами Університету.

Я також свідому того, що у випадку, якщо робота написана мною, за рішенням Комісії університету буде містити факти, які суперечать умовам зазначеним у цій заяві, або, якщо коефіцієнт виходить за межі гранично допустимих норм (згідно **Додатку 2**), робота буде повернута на доопрацювання.

Дата _____

Підпис _____

*Беручи до уваги істотний внесок з боку керівника наукової роботи.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади викладання історії в освітньому процесі	11
1.1. Історія як наука та навчальна дисципліна	11
1.2. Роль історичної освіти у формуванні особистості	21
1.3. Міжнародний досвід викладання історії в школах	28
РОЗДІЛ 2. Сучасний стан викладання історії в Україні	36
2.1. Нормативно-правова база викладання історії в українських школах	36
2.2. Аналіз навчальних програм з історії	43
2.3. Методи та форми викладання історії в українських школах	46
РОЗДІЛ 3. Значення історії як навчального предмету для сучасної української освіти	56
3.1. Роль історії у формуванні національної ідентичності	56
3.2. Вплив вивчення історії на розвиток критичного мислення учнів	62
3.3. Історія як засіб виховання громадянської відповідальності здобувачів освіти	70
Висновки	77
Список використаних джерел	77
Додатки	82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах російської збройної агресії проти України та складних трансформаційних процесів у суспільстві особливої ваги набуває історична освіта як ключовий інструмент формування національної ідентичності, громадянської свідомості та критичного мислення молодого покоління. Історія як навчальний предмет відіграє фундаментальну роль у розвитку української державності, збереженні історичної пам'яті та протидії ворожим інформаційним впливам.

Концепція "Нова українська школа" (2016 р.) визначає історичну освіту як один із пріоритетних напрямів формування ключових компетентностей учнів, зокрема громадянських та соціальних. Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.) наголошує на важливості історичної освіти для розвитку в учнів розуміння минулого і сучасного України в контексті європейської та світової історії.

Актуальність зазначеної проблеми та необхідність вирішення виявлених протиріч зумовили вибір теми дослідження: "Значення історії як навчального предмету в сучасній освіті України".

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити значення історії як навчального предмета для формування ключових компетентностей учнів у сучасній українській освіті.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Розкрити історію як науку та навчальну дисципліну.
2. Розкрити роль історичної освіти у формуванні особистості.
3. Розкрити міжнародний досвід викладання історії в школах.
4. Проаналізувати нормативно-правову базу викладання історії в українських школах.
5. Розкрити аналіз навчальних програм з історії.
6. Розкрити методи та форми викладання історії в українських школах.

7. Розкрити роль історії у формуванні національної ідентичності.
8. Розкрити вплив вивчення історії на розвиток критичного мислення учнів.
9. Розкрити історію як засіб виховання громадянської відповідальності здобувачів освіти.

Об'єкт дослідження: процес навчання історії в сучасній українській школі.

Предмет дослідження: педагогічні умови реалізації освітнього потенціалу історії як навчальної дисципліни.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз педагогічної, історичної, методичної літератури; порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних та емпіричних даних; *емпіричні:* педагогічне спостереження, анкетування, тестування, експертне оцінювання, педагогічний експеримент.

Характеристика джерел. Джерельну основу дослідження становлять нормативно-правові акти та освітні документи, що визначають сучасні засади функціонування системи загальної середньої освіти України. Насамперед це *Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.)*, який визначає ключові компетентності, результати навчання та місце історії серед освітніх галузей [11]. У документі підкреслюється значення історичної освіти для формування громадянської ідентичності, критичного мислення, усвідомлення історичного досвіду та демократичних цінностей. Важливим нормативним джерелом є *Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.)*, що регламентує правові засади організації освітнього процесу, реалізацію компетентнісного підходу, академічну свободу вчителя та забезпечення якості освіти [14]. До джерельної бази також належать *навчальні програми з історії* для закладів загальної середньої освіти, затверджені Міністерством освіти і науки України. Вони визначають зміст, структуру й очікувані результати навчання, відображаючи сучасні тенденції модернізації шкільної історичної освіти відповідно до європейських стандартів [32].

Отже, зазначені документи формують нормативне підґрунтя для розуміння змісту, мети та завдань історичної освіти в сучасній українській школі й є важливою базою для дослідження її значення у формуванні компетентностей учнів.

Теоретичні та методичні засади викладання історії в школі досліджували такі вітчизняні науковці, як О. Пометун, К. Баханов, Н. Гупан, О. Удод та інші.

О. Пометун у праці «Сучасний урок історії: інтерактивні технології» розкрила сутність компетентнісного й діяльнісного підходів до викладання історії, запропоновала інтерактивні методи навчання, спрямовані на розвиток критичного мислення та громадянських компетентностей [33].

К. Баханов у праці «Інноваційні системи, технології і моделі навчання історії в школі» аналізує сучасні педагогічні технології та методи, які сприяють підвищенню пізнавальної активності учнів, їхній самостійності й аналітичному мисленню [1].

У праці «Методика навчання історії в школі» Нестора Гупан розкрито основи методики викладання історії, психолого-педагогічні аспекти засвоєння історичних знань та роль учителя у формуванні історичної свідомості учнів [8].

О. Удод у праці «Методика навчання історії: традиції та інновації» розглядає сучасні підходи до змісту історичної освіти, зокрема компетентнісний та культурологічний, а також акцентує на проблемі формування історичної компетентності школярів [39].

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: удосконалено критерії оцінювання ефективності навчання історії; подальшого розвитку набули положення щодо використання інноваційних методів навчання історії.

Практичне значення одержаних результатів: розроблено методичні рекомендації щодо впровадження компетентнісного підходу у викладання історії; створено дидактичні матеріали для формування історичної компетентності учнів; запропоновано систему оцінювання навчальних досягнень учнів з історії.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади викладання історії в освітньому процесі

1.1. Історія як наука та навчальна дисципліна

Усі науки поділяють на природничі й гуманітарні. Історія є складовою гуманітарних наук — галузі досліджень, предметом яких є людина як суспільна (культурна, моральна, духовна) істота, а також усе, що нею створене.

Вивчення гуманітарних наук сприяє розвитку особистості та виробленню нею творчого підходу до вирішення різних життєвих ситуацій. Це люди, які здатні самостійно мислити та усвідомлено сприймати події, що відбуваються в країні та світі, мають чітку громадянську позицію та широкий світогляд. Допомогти у вирішенні цих завдань і покликана історія як навчальний предмет [37].

Автором першого історичного дослідження, яке було створене в V ст. до н. е., був Геродот. Його твір мав назву «Історія». Уже у перших рядках твору давньогрецький вчений так висловив своє завдання: «щоб минулі події з часом не забулися, і великі та дивні гідні діяння... не залишилися невідомими». Тобто «Історія» мала зберегти для майбутніх поколінь найважливіші події, які стали відомими Геродоту. Завдяки йому ми дізналися і про важливі події історії України тієї доби.

Історична наука — система знань про минуле людства. Історія як наука складається з низки самостійних галузей історичного знання, а саме: економічної, політичної, соціальної, суспільної, воєнної історії, спеціальних історичних дисциплін, історії держави і права тощо.

Основні функції історичного пізнання рис. 1.1 [38]:

- Пізнавальна. Це сам процес вивчення історії як своєї батьківщини, так й історії інших країн і народів. Освічена людина завжди розуміє, що без минулого немає сучасного, без традиційного немає нового. На думку давньоримського політичного діяча й мислителя Марка Тулія Цицерона, «не знати історії — означає завжди бути дитиною».

- **Світоглядна.** Світогляд — це погляд на світ, суспільство, закономірності його розвитку. Вивчаючи історію, людина опановує загальні наукові методи пізнання навколишнього світу, які знадобляться їй під час вивчення інших наук та в повсякденному житті.

- **Практична.** Людині кожного дня доводиться використовувати знання й досвід попередніх поколінь, які допомагають будувати майбутнє. Досвід навчає критично мислити, аналізувати минуле й використовувати його для розв'язання сучасних проблем.

- **Виховна.** Знання історії свого народу та світової історії формує почуття патріотизму, любов до рідної землі та свого народу.

Рис. 1.1 - Основні функції історичного пізнання

Історія досліджує минуле через ретельний аналіз подій, процесів, фактів і соціокультурних явищ, що відбувалися у певні періоди розвитку людства. Метою історії як навчального предмета є формування у здобувачів освіти розуміння соціальних і культурних процесів минулого, усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків, розвитку аналітичного мислення та критичного ставлення до історичних джерел. Історія сприяє формуванню національної самосвідомості, громадянських і моральних цінностей, а також розширює кругозір і загальну культуру учнів.

Дослідження минулого базується на кількох ключових принципах [44, с. 24]:

1. Об'єктивність

Об'єктивність є одним із основних принципів історичного дослідження, що передбачає неупереджене, безстороннє та чесне представлення історичних фактів. Історик повинен прагнути до відображення подій таким чином, щоб не піддавати їх спотворенню через власні переконання, ідеологічні уподобання або особисті погляди. Історія має бути вивчена без емоційних оцінок чи тенденцій, що можуть знівелювати справжню картину подій.

Об'єктивність вимагає від дослідника ретельного підходу до фактів, їх аналізу, використання різних джерел та точок зору. Наприклад, при дослідженні історії політичних подій в Україні, дослідник повинен звертати увагу на різні джерела, не лише з одного боку конфлікту, щоб уникнути упередженого висвітлення подій. Це особливо важливо в контексті конфліктних періодів в історії, таких як період національно-визвольних змагань або революцій.

Об'єктивність також передбачає, що дослідник використовує різні джерела: офіційні документи, свідчення очевидців, мемуари, листи, документи з архівів та сучасні наукові дослідження. Порівняння цих джерел допомагає отримати максимально точну картину подій, оскільки різні джерела можуть доповнювати одне одного.

Однак повна об'єктивність може бути складною через фактори, як-от відсутність певних джерел, вплив суб'єктивних уявлень або наукових шкіл на інтерпретацію фактів. Незважаючи на це, історики мають прагнути до максимально точного відображення подій на основі наявних доказів.

2. Історизм [3]

Принцип історизму передбачає вивчення подій в їхньому історичному контексті. Це означає, що події не можна аналізувати поза їхнім часовим та культурним середовищем. Важливо розглядати кожну подію в контексті часу та суспільних умов, які її супроводжували, а не оцінювати її з точки зору сучасності.

Історизм полягає в тому, що кожен подію або явище необхідно аналізувати через призму конкретного часу та соціальних умов. Наприклад, висвітлення подій, які відбувалися в добу середньовіччя, потребує розуміння тих політичних, соціальних та економічних умов, у яких вони відбувалися. Сучасні уявлення про демократію чи права людини можуть не мати жодного значення для людей середньовіччя, які жили в умовах феодалізму та релігійних догм.

Історизм передбачає, що події не відбуваються окремо, вони є частинами широкого історичного процесу. Наприклад, події Першої світової війни не можна розглядати без аналізу політичних і соціальних процесів кінця XIX століття, що призвели до її початку. Аналіз через історизм допомагає розкрити глибші причини та взаємозв'язки між подіями, зрозуміти, чому одна подія стала можливістю для іншої.

Історизм дає змогу досліднику розуміти, як соціальні, економічні, політичні зміни впливають на конкретні події. Це дозволяє не просто фіксувати факти, але й з'ясувати, як ці події взаємодіяли з іншими в контексті того часу, що дає більш глибоке розуміння історії.

3. Причинність [12]

Принцип причинності є ключовим елементом історичного дослідження. Він полягає у виявленні причин і наслідків подій, розумінні того, як одна подія чи явище спричиняє інші. Розуміння причин і наслідків допомагає створити цілісну картину розвитку суспільства та виявити закономірності історичного процесу.

Історик повинен визначити, що стало причиною певної події, а що стало наслідком. Наприклад, у контексті Великої французької революції варто дослідити соціальні, політичні та економічні фактори, які призвели до цієї події. Однією з основних причин революції були економічні труднощі, нерівність у суспільстві, а також політична неспроможність королівської влади реагувати на проблеми народу.

Також важливо вивчити, як певні події вплинули на подальший розвиток історії. Як, наприклад, наслідки французької революції вплинули на розвиток демократії та зміну політичних режимів у Європі. Наслідки можуть бути як короткостроковими, так і довгостроковими, і вивчення їх допомагає зрозуміти, як події відображаються на сучасному стані суспільства.

Завдяки аналізу причинності історик може простежити, як окремі явища чи процеси були взаємопов'язані між собою. Вивчення причин і наслідків також допомагає визначити, як події в одній частині світу можуть спричинити зміни в іншій, як, наприклад, розвиток колоніалізму в Європі вплинув на історію країн Африки та Азії.

4. Системність [15, с. 15]

Принцип системності передбачає розгляд історичних подій як частини ширшої соціальної, політичної, економічної та культурної системи. Це дозволяє побачити, як різні елементи суспільства взаємодіють між собою, як зміни в одній сфері можуть впливати на інші.

Історичні події не відбуваються ізольовано, вони є частиною загальної системи. Наприклад, економічні зміни, такі як промислова революція, мали величезний вплив не лише на економіку, а й на соціальні структури, політичні відносини, розвиток міського середовища тощо.

Принцип системності дозволяє розглянути історичні процеси через призму взаємозв'язку різних соціальних і економічних факторів. Наприклад, вивчення переходу від аграрного до індустріального суспільства показує, як розвиток технологій впливав на зміну соціальних класів, урбанізацію та політичну стабільність держав.

Системність дозволяє зрозуміти, що історія — це не просто набір випадкових подій, а цілий процес, в якому кожна подія є частиною більшого механізму. Це допомагає побачити, як різні фактори взаємодіють і створюють історичні зміни, що допомагає розкривати закономірності в розвитку цивілізацій.

Історичне дослідження базується на принципах об'єктивності, історизму, причинності та системності. Ці принципи допомагають історикам створювати повну та глибоку картину минулого, розкривати причинно-наслідкові зв'язки між подіями і відображати їх у контексті конкретних історичних умов. Завдяки цим принципам можна не тільки зрозуміти події минулого, а й вивести уроки для сучасності та майбутнього.

Джерелознавчий аналіз є основним методом в історичному дослідженні, який передбачає вивчення, критичну оцінку та аналіз історичних джерел. Цей метод полягає в тому, щоб дослідити документи, артефакти, усні свідчення, матеріали, що стали основою для вивчення минулого, і визначити їх достовірність, об'єктивність та відображення реальних подій [19, с. 20].

Джерелознавчий метод вимагає ретельного відбору джерел та перевірки їхньої автентичності. Це може бути як робота з письмовими документами, так і з усними свідченнями. Кожен документ чи свідчення необхідно перевірити на достовірність, що включає аналіз:

Авторства — хто написав цей документ і який його статус.

Мета — з якою метою було створено джерело (політична пропаганда, особисте свідчення, офіційний документ тощо).

Контекст — в яких умовах було створено джерело, які політичні, соціальні та економічні обставини на той час.

Можливі спотворення фактів — аналіз того, чи може документ або свідчення бути суб'єктивним або спотвореним.

Наприклад, вивчення історії української революції 1917–1921 років вимагає вивчення документів, написаних учасниками подій, офіційних постанов урядів, мемуарів очевидців та інших джерел. Джерелознавчий метод допомагає аналізувати, як ці джерела можуть відображати політичні та соціальні інтереси різних груп, а також дозволяє відокремити об'єктивні факти від суб'єктивних трактувань.

Метод порівняння полягає в зіставленні історичних подій, явищ чи процесів, що відбувалися в різних країнах, регіонах або історичних періодах. Цей метод допомагає виявити спільні тенденції та відмінності в розвитку суспільств, культур та політичних систем, а також дозволяє зрозуміти, як одна подія або явище впливала на інші [21, с. 57].

Метод порівняння в історії застосовується для розкриття схожих або контрастних аспектів різних історичних процесів. Наприклад, порівняння революцій в різних країнах, таких як Французька революція 1789 року та Російська революція 1917 року, дозволяє визначити спільні причини (економічна криза, соціальна нерівність, політична неспроможність) і різні наслідки (зміна влади, утвердження нових ідеологій).

Цей метод дозволяє зрозуміти, як події одного типу розвиваються по-різному в різних умовах. Наприклад, порівняння національно-визвольних рухів у Латинській Америці та Африці показує, як різні фактори, такі як вплив колоніальної влади, економічна ситуація і соціальні умови, змінюють хід історії.

Іноді важко проводити прямі порівняння через відмінності в соціально-економічних контекстах різних періодів чи країн. Важливо враховувати специфіку кожної події, щоб уникнути спрощених висновків.

Аналітичний метод полягає в розборі складних історичних подій чи явищ на окремі елементи для їх глибшого розуміння. Цей метод дозволяє виокремити окремі фактори, що впливають на розвиток подій, та їхній вплив на загальний хід історії.

Використовуючи аналітичний метод, дослідник може розглядати події з різних точок зору — соціальної, економічної, політичної, культурної. Наприклад, вивчення Великої депресії в 1930-х роках потребує аналізу таких елементів, як економічні процеси (ринки, виробництво, фінансові кризи), соціальні наслідки (масове безробіття, міграція) і політичні реакції (державні програми допомоги, зміни в уряді) [24].

Однією з проблем є можливість пропустити важливі фактори або упустити загальну картину в процесі розгляду окремих елементів. Важливо знаходити баланс між деталями і загальними тенденціями.

Аналітичний метод дозволяє дослідникам більш детально розглянути вплив кожного елемента на загальну картину подій, що сприяє розумінню причинно-наслідкових зв'язків між ними.

Інтерпретативний метод зосереджений на тлумаченні значення історичних подій для суспільства, культури та людства загалом. Цей метод дозволяє зрозуміти не лише факти, а й їх значення для розвитку цивілізації, політики, культури та соціальних структур.

Інтерпретативний підхід дає можливість визначити, чому певні події стали важливими для певного періоду або нації, який їхній вплив на подальший розвиток суспільства. Наприклад, значення Ренесансу для Європи можна трактувати через вплив на розвиток науки, мистецтва і філософії.

Інтерпретація включає не лише аналіз фактів, а й їх значення в конкретному культурному та історичному контексті. Вивчення діяльності великих політичних лідерів, таких як Наполеон Бонапарт або Йосип Сталін, включає не лише їхні дії, а й оцінку їхнього впливу на історію, національну ідентичність та культуру [26].

Цей метод дозволяє зрозуміти, як події можуть бути сприйняті різними людьми чи культурами. Наприклад, трактування подій Другої світової війни в різних країнах може суттєво відрізнятися в залежності від історичних травм і досвіду.

Методи, такі як джерелознавчий аналіз, метод порівняння, аналітичний метод та інтерпретативний метод, є важливими інструментами в історичному дослідженні. Вони дозволяють здійснити глибокий аналіз історичних подій, виявити взаємозв'язки між різними явищами та зрозуміти значення подій для розвитку людства. Ретельний підхід до кожного з цих методів допомагає створювати багатогранну та достовірну картину історії.

Історична наука в Україні розвивалася у складних умовах, відображаючи політичні та культурні впливи, що змінювалися протягом віків. Історія в Україні зазнала значного піднесення у 19-му та на початку 20-го століть завдяки роботам таких видатних дослідників, як Михайло Грушевський — автор фундаментальної праці "Історія України-Руси", де було розкрито історичний шлях українського народу. Серед інших значущих істориків — Дмитро Яворницький, В'ячеслав Липинський, Наталія Полонська-Василенко, які зробили великий внесок у дослідження різних аспектів історії України. У сучасній Україні історики, як Володимир Луговий, продовжують розвивати наукову думку, зосереджуючись на проблемах і перспективах розвитку вітчизняної історичної науки [28].

З класичної точки зору, історія — це наука, що досліджує події минулого, розкриває причинно-наслідкові зв'язки між ними та дає їм оцінку. Вона намагається встановити, що відбулося, як і чому. Давньогрецький історик Геродот розглядав історію як "розслідування" минулих подій, метою якого було збереження пам'яті про важливі досягнення та трагедії людства. Його підхід полягав у тому, щоб дослідити походження та перебіг конфліктів, а також вплив, який вони мали на людей і культури. Така концепція історії орієнтована на події та факти як основні джерела знань про минуле.

Відомі історики, такі як Карл Маркс, розглядали історію не лише як ланцюг подій, а як розвиток суспільства через зміну соціальних і економічних формацій. Для Маркса, історія — це процес, керований матеріальними умовами, який формує людську свідомість та структуру суспільства. Історія в цьому розумінні досліджує не просто хронологію подій, а глибинні механізми змін, що спричиняються класовою боротьбою та економічними змінами.

З аналітичної точки зору історія є наукою, що досліджує причини подій, їх значення та вплив на сучасність. Згідно з цією концепцією, історики мають застосовувати критичне мислення, порівнювати різні джерела і точки зору для глибшого розуміння. Наприклад, англійський історик Едвард Карр зазначав, що історія є безперервним процесом взаємодії між істориком та

фактами. Історія, за Карром, не може бути абсолютно об'єктивною, оскільки дослідник завжди вибирає, які факти враховувати, як їх інтерпретувати і яким чином інтегрувати у ширшу картину минулого [34,с. 144].

У сучасному світі часто говорять про історію як форму культурної пам'яті. Ця концепція пов'язана з іменами таких теоретиків, як Моріс Гальбвакс, який досліджував колективну пам'ять. Згідно з цим підходом, історія є не просто набором подій, а тим, як нація, спільнота або група інтерпретують і пам'ятають минуле. Історія в цьому контексті стає засобом формування ідентичності і культурних цінностей, допомагаючи суспільству зберігати єдність і відчуття належності.

Постмодерністські підходи піддають сумніву об'єктивність і лінійність історії. Вони стверджують, що історія завжди пишеться з певної точки зору, яка впливає на те, як інтерпретуються події. Відповідно до цієї концепції, історія є лише однією з багатьох "наративів" про минуле. Наприклад, французький історик Мішель Фуко підкреслював, що історичні події завжди осмислюються через призму влади і домінуючих ідеологій. Постмодерністи пропонують розглядати історію як конструкт, що створюється в умовах конкретного соціального та культурного контексту.

Деякі історики розглядають історію як процес наукової реконструкції минулого на основі наявних джерел. Це підхід, що передбачає ретельне дослідження архівів, документів, матеріальних свідчень, таких як руїни або артефакти. В такому розумінні історія нагадує роботу детектива: дослідник відтворює послідовність подій, застосовуючи принципи критики джерел та логічного аналізу [36].

На думку багатьох гуманітаріїв, історія має сприйматися не лише як хронологія подій, а як дослідження людських почуттів, мотивів і культурних особливостей. Історія в цьому розумінні прагне зрозуміти людей минулих епох, їхні переконання, цінності та життєві пріоритети. Такий підхід є антропологічним і передбачає, що знання історії допомагає нам краще зрозуміти сучасну культуру та суспільство.

Відомий історик Арнольд Тойнбі стверджував, що історія є не лише наукою, але і мистецтвом, яке потребує уяви та творчого підходу. Історик має відтворити минуле, інтерпретуючи та реконструюючи його для сучасного читача. Це означає, що історія може також надихати, викликати емоції, навіювати роздуми.

Історики, які орієнтуються на зміни, досліджують минуле, щоб виявити, як соціальні, економічні, політичні та культурні зміни формували сучасне суспільство. Наприклад, Фернан Бродель, французький історик, який започаткував школу "Анналів", вивчав економічну і соціальну історію крізь призму тривалих структурних змін. Історія тут розглядається не як перелік дат і фактів, а як процес трансформації суспільства в часі.

Таким чином, визначення історії не є однозначним. Залежно від методу і концептуальних підходів, історію можуть розглядати як науку про факти, як засіб формування національної пам'яті, як мистецтво інтерпретації, як форму культурної пам'яті або як вивчення змін. Це розмаїття підходів дозволяє історії залишатися актуальною наукою, яка не лише пояснює минуле, але і допомагає зрозуміти сучасність та прогнозувати майбутнє.

1.2. Роль історичної освіти у формуванні особистості

Історична освіта відіграє ключову роль у формуванні особистості, адже вона допомагає людині зрозуміти своє місце в суспільстві, усвідомити національну ідентичність і відчувати зв'язок із культурою та традиціями. Через вивчення історії людина не лише дізнається про події минулого, а й засвоює моральні та соціальні уроки, вчиться аналізувати і критично мислити. Нижче наведено основні аспекти впливу історичної освіти на особистість [43,с. 221].

1. Формування цінностей та моральних орієнтирів

Історія дає можливість розглядати події та явища, які сприяли розвитку людства, а також ті, що принесли трагічні наслідки. Це дає змогу учням замислитись над поняттями справедливості, честі, свободи, відповідальності. Історичні події, як-от війни, визвольні рухи чи революції, показують різні

аспекти людської поведінки, вчать протистояти злу, насильству і прищеплюють повагу до людських прав та гідності.

2. Розвиток критичного мислення

Вивчаючи історію, учні мають змогу бачити, як одні й ті самі події можуть інтерпретуватися по-різному, залежно від ідеологічних, культурних чи політичних уподобань автора. Така багатогранність дозволяє формувати критичне мислення, допомагає вмінням аналізувати факти, відрізняти об'єктивну інформацію від маніпуляцій. Критичне мислення, що розвивається через аналіз історичних джерел і подій, є важливим навиком у сучасному світі, де інформаційне середовище постійно змінюється.

3. Усвідомлення національної ідентичності та культурної спадщини [45, с. 76]

Історична освіта знайомить молоде покоління з історією рідного краю, національними героями, культурними та історичними надбаннями. Це допомагає усвідомити належність до своєї країни, цінувати її історію, мову та традиції. Особливо важливо це для молоді, яка через історичну освіту краще розуміє свою національну приналежність і відчуває гордість за культурні досягнення свого народу.

4. Розвиток громадянської відповідальності

Знання історії сприяє формуванню громадянської відповідальності та активної громадянської позиції. Вивчаючи процеси демократизації, боротьбу за права та свободи, учні розуміють, як важливо бути активними громадянами, підтримувати демократичні цінності, захищати права людини. Історія надає приклади того, як громадянська свідомість та участь у суспільних процесах можуть змінювати долю націй і держав.

5. Виховання толерантності та поваги до інших культур

Історія показує розмаїття культур, релігій, традицій, що сприяє розвитку поваги до інших народів. Учні дізнаються про внесок різних культур у розвиток світової цивілізації, вчаться сприймати відмінності як частину спільного людського досвіду. Це сприяє формуванню толерантності

та відкритості до інших, що є необхідними якостями для сучасної людини у глобалізованому світі.

6. Розуміння причинно-наслідкових зв'язків

Історична освіта допомагає розвивати здатність розуміти причини і наслідки подій. Вивчення історії дозволяє усвідомити, що кожна подія має свої передумови та наслідки, що впливають на наступні покоління. Це важливо для формування свідомого підходу до власного життя, що допомагає прогнозувати і оцінювати результати власних вчинків.

7. Розширення світогляду [40, с. 8]

Історія надає змогу пізнати різні періоди, епохи, політичні, економічні та соціальні системи. Це розширює світогляд особистості, розвиває уяву та дає змогу зрозуміти, як змінилось людство з давніх часів до сьогодні. Розширення світогляду дозволяє людині відчувати себе частиною людської цивілізації і усвідомити свій особистий внесок у сучасний світ.

8. Підвищення комунікативних навичок

Обговорення історичних подій, дискусії щодо інтерпретацій та оцінок тих чи інших подій сприяють розвитку комунікативних навичок. Учні вчаться висловлювати свої думки, аргументувати свою точку зору, слухати і розуміти інші погляди. Це сприяє розвитку важливих соціальних навичок, необхідних для успішного спілкування у будь-яких соціальних ситуаціях.

Отже, історична освіта є важливою складовою формування особистості. Вона не лише передає знання про минуле, а й сприяє розвитку ціннісних орієнтирів, громадянських якостей, критичного мислення і комунікативних навичок. Історія вчить поважати минуле, осмислювати сучасність і будувати краще майбутнє.

В існуванні кожного народу національна свідомість виступає передовим чинником формування громадянського суспільства. Це означає, що кожна людина є учасником його життя у всіх проявах, при цьому відстоює інтереси, спільну мету цього суспільства та живе за правилами своєї національної спільноти. Національна свідомість носить фундаментальний

характер як у побудові нації в цілому, так і у встановленні кожного громадянина, особистості та індивіда окремо. «Енциклопедія Сучасної України» (багатотомне науковоєнциклопедичне видання Інституту енциклопедичних досліджень НАН України) подає наступне визначення цьому поняттю: національна свідомість - цілісна система духовних феноменів нації, які, сформувавшись у процесі її історичного розвитку, відображають основні засади буття нації [4].

Українська національна свідомість – це усвідомлення себе важливим елементом українського народу, носієм національних цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку українців як нації. Вона складається протягом століть у процесі історичного становлення нації, яка виборює свою політичну і культурну незалежність. Свідомість нашого народу досі залишається явищем проблематичним і українська спільнота повинна до кінця самоідентифікуватися. Довготривала бездержавність, заборона рідної мови, відлучення поколінь від духовних надбань народу, перекручене тлумачення історичних подій – це все негативно впливало на національну свідомість. І сьогодні, в умовах війни (російськоукраїнської війни, яка бере початок з 20 лютого 2014 р.), особливо гострою як в теоретичному, так і в практичному плані є проблема формування, утвердження та становлення національної свідомості в усіх категоріях суспільства, а особливо – молоді, яка, безсумнівно, є гарантом збереження, відбудови та розвитку України.

Національна самосвідомість не є вродженою якістю, вона формується й розвивається протягом життя людини. На цей процес впливає ряд факторів: етнічне середовище, в якому живе людина, національна мова, культура, традиції тощо. І важливу роль у формуванні національної свідомості відіграє історична освіта. Погоджуємось з думкою, що педагогіка сьогодення спрямована на відродження національного виховання, формування демократичного світогляду і культури [3].

Сьогодні важливо, щоб українська молодь мала свою життєву позицію, виражену у ставленні до держави, загальнолюдських і національних

цінностей, української культури, народних традицій. Національна самосвідомість виростає на основі історичних знань, сутність якої складають знання про національний ідеал, національні та загальнолюдські цінності, а також знання про свою історію, культуру, тобто про свою національну спільноту, про конкретних носіїв національної самосвідомості та представників спільноти, які найповніше втілюють у собі національний характер [6].

Відомий вчений-педагог Борисов В. В. у своєму дослідженні обґрунтував структуру національної самосвідомості: усвідомлення особливостей національної культури своєї нації; усвідомлення психологічних особливостей своєї нації; усвідомлення тотожності зі своєю нацією; усвідомлення власних психологічних особливостей; усвідомлення себе суб'єктом своєї національної спільноти; соціальноморальна самооцінка національного [2].

Зауважимо, що усвідомлення перерахованих позицій можливо досягти через глибоке і всебічне оволодіння дітьми змістом історичної освіти. І якщо вивчення всесвітньої історії має сприяти формуванню загальнолюдських, гуманістичних поглядів, то вивчення української історії формує громадянина, патріота, з яким держава і суспільство пов'язують перспективи свого подальшого розвитку. Уроки історії України – це особлива можливість для здійснення патріотичного виховання учнів.

Патріотизм учнівської молоді повинен ґрунтуватись на знанні про історико-культурні традиції народу, героїзм його захисників. Тому важливим питанням є історичні постаті. На прикладах життя, діяльності і боротьби за державу українських князів, козацтва, видатних гетьманів Б. Хмельницького, І. Мазепи, П. Орлика, цілого українського народу і його найкращих представників - Т. Шевченка, В. Винниченка, М. Міхновського, М. Грушевського, С. Петлюри, С. Бандери, Р. Шухевича, висвітлюється національна гідність нашого народу, його прагнення мати власну державу [7].

Під час уроку історії часто виникають дискусії, учні мислять критично, усвідомлюють причинно-наслідкові зв'язки. Процес навчання історії поєднує в собі освітню, розвивальну і виховну функції, які повинні бути нероздільними. Специфіка історії, як суспільної дисципліни, полягає в тому, що вона містить у собі великий потенціал для формування соціального усвідомлення учнів, залучаючи їх до системи цінностей, норм і відносин суспільства. Вона дає можливість придбати соціальний досвід, на підставі чого відбувається формування певних соціальних якостей і рис.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства найактуальнішим є саме національний аспект соціалізації особистості, свідоме віднесення учнями себе до української нації, відчуття себе її частиною, підготовка до свідомої активної участі в житті української держави. Таким чином, можемо зробити такі висновки: національна свідомість – категорія, сутністю якої є усвідомлення приналежності до певної нації, тобто ідентифікація з певним народом, нацією і провідна роль у прогресі формування національної свідомості відводиться національній школі, в якій закладаються знання про мову, історію, культуру, особливості національного світобачення, що в свою чергу сприяє формуванню національної свідомості [5].

Однією із ключових функцій історичної освіти є забезпечення громадян історичними знаннями та навичками їх аналітичного осмислення, які дозволяють на їх основі сформувати національну свідомість і самосвідомість молодих громадян і слугують об'єднавчим підґрунтям розвитку суспільства. Історична освіта відіграє у справі становлення і розвитку особистості надзвичайно велику роль. Знання власного історичного минулого, історії свого народу і держави є основою формування національної свідомості і самосвідомості, а також і національної самоідентифікації особи.

Історична освіта покликана забезпечувати можливості для молоді досліджувати шляхи, в який спосіб минуле допомагало формувати різні ідентичності, спільні культури, цінності і формувати толерантне ставлення

особистості до різноманітності. Відповідно вони мають не лише отримувати знання про історичні події, але й бути готовими до конструктивного діалогу з представниками різних культур, носіями різної історичної пам'яті, виробити толерантне ставлення до них, повагу до їхніх поглядів [7].

Історична освіта в сучасному суспільстві допомагає молодим людям у формуванні власної ідентичності через розуміння історичних явищ з різних перспектив: особистої, локальної, національної та світової. Водночас поняття ідентичності передбачає не гомогенність, а гетерогенність соціуму, його різноманітність, багатовимірність. Це дає змогу представникам різної етнічної, соціальної, політичної належності ідентифікувати себе із українською політичною нацією, сприяє розвитку громадянського суспільства.

Аналізуючи доробок дослідників, П. Вербицька зазначає, що важливим завданням історичної освіти є формування критично мислячої особистості, яка здатна критично оцінити минуле і сучасне, розуміти та поважати погляди інших людей, виявляти готовність до діалогу та здатність здійснити усвідомлений вибір на основі стійких ціннісних орієнтацій. Тому сучасна історична освіта має потенційні можливості стати чинником примирення різних моделей історичної пам'яті, засобом конструктивного діалогу про минулі та сучасні проблеми суспільного розвитку [2].

Відповідно до цього, О. Удод наводить думки відомих історичних постатей про роль історичної освіти: від цілком апологетичної оцінки (О. Бісмарк про шкільного вчителя історії, який відіграв в об'єднанні Німеччини більшу роль, ніж сила зброї й війська) до трактування її ролі як шкідливої (П. Валері: «Історія – це найнебезпечніший продукт, який коли-небудь створювала хімія інтелекту, бо вона робить нації злими, зухвалими, нетерпимими й самовдоволеними»). Роль історичної освіти і знань історії у певні періоди розвитку європейських країн була настільки неоднозначною, що робилися спроби на офіційному рівні заборонити викладання історії. Так, відомо, що з пропозицією відмовитися від вивчення історії в школах

протягом наступних п'ятдесяти років після провалу мирних переговорів у Югославії наприкінці 80-х рр. XX ст. виступав міністр закордонних справ Португалії П. де Пінхейро [7].

Проте зміни суспільно-політичного контексту сучасної Європи змістили акценти в бік позитивної оцінки історичних знань. Мета історичної освіти сьогодні полягає у вмінні виявляти упереджені судження, розуміти причини і способи міркування людини і прийняття рішення, пояснювати мотиви і механізми поведінки різних груп українського суспільства в різних історичних ситуаціях; наданні вивченню історії практичного виміру, забезпечуючи зв'язок минулого із сучасністю через демонстрацію можливих способів дії людини й суспільства загалом у складних історичних обставинах. Саме тому важливою функцією історичної освіти є створення у сприйнятті молодого покоління цілісного образу історичного минулого національної спільноти, формування історичної пам'яті суспільства.

Отже, особистість здійснює вибір, керуючись цінностями. Значущість вибору залежить від того ціннісного критерію, на основі якого він здійснюється. Історична освіта не лише забезпечує можливості дослідження минулого, але й сприяє формуванню в особистості загальнолюдських цінностей, які є основою вибору її життєвих орієнтирів. Водночас детальне дослідження історичних подій, виявлення позитивного взаємовпливу різних культур, критичний аналіз та відкрита дискусія неоднозначних і контроверсійних питань сприяє подоланню соціальних упереджень та стереотипів

1.3. Міжнародний досвід викладання історії в школах

Вивчення історії в різних країнах має свої особливості залежно від історичних, культурних, соціальних і політичних факторів. Міжнародний досвід викладання історії в школах варіюється в залежності від підходів до освітніх стандартів, національних освітніх традицій та практик.

Викладання історії в США є важливим компонентом загальноосвітньої програми. Історія тут розглядається як складова частина громадянської освіти, що сприяє формуванню національної ідентичності і соціальної відповідальності. Одним з основних аспектів викладання історії в США є плюралізм. Історія не подається як один об'єктивний наратив, а як багато різних перспектив, зокрема, афроамериканської, корінної, жіночої та інших менш представлених груп. Це дає змогу учням поглиблено зрозуміти, як історія впливає на різні верстви суспільства [10, с. 320].

Викладання історії в школах США часто включає міждисциплінарний підхід, поєднуючи історію з іншими науками, такими як література, політичні науки та соціологія. Це дозволяє учням краще зрозуміти контекст історичних подій. Окрім цього, значну увагу приділяють розвитку аналітичних навичок у школярів через вивчення первинних джерел — документів, листів, газетних статей, фотографій.

Зокрема, існують програми, які допомагають дітям зрозуміти ідеї демократії, права людини та правову систему. Уроки історії часто мають на меті не тільки передачу фактів, а й формування активної громадянської позиції.

У Франції історія є обов'язковим предметом в середній школі та є важливою частиною формування національної ідентичності. Історія у Франції вивчається за програмами, які акцентують увагу на важливих історичних подіях Франції та Європи, зокрема на французькій революції, національній боротьбі за права людини та розвиток демократичних інститутів.

Особливістю викладання історії у Франції є те, що з початкових класів діти знайомляться з основними історичними фактами, що сприяє вихованню поваги до національних традицій і культурних досягнень. Викладання історії акцентує увагу на важливих етапах французької історії, на досягненнях французької культури, а також на соціальних і політичних змінах у країні.

У старших класах програма з історії стає більш глибокою та аналітичною, сприяючи розвитку критичного мислення та навичок аналізу джерел. Історія подається через контекст аналізу подій, що дозволяє учням розуміти не тільки хронологію, а й глибинні причини і наслідки історичних подій. Окремо вивчаються етапи становлення демократичних інститутів, розширення прав людини та їх взаємозв'язок із розвитком політичної думки [16, с. 7].

Викладання історії в Німеччині має велике значення для формування соціальної відповідальності та громадянської свідомості. Одним з основних аспектів є критичне осмислення історії XX століття, зокрема періодів двох світових воєн та нацизму. З самого початку навчання в школах Німеччини приділяють увагу морально-етичним урокам, що стосуються трагедій, спричинених фашизмом, антисемітизмом та іншими формами нетерпимості.

Історія в Німеччині викладається не лише як набір фактів, а як спосіб аналізу і розуміння складних соціальних процесів. Це включає обговорення моральних і політичних наслідків історичних подій. Крім того, велика увага приділяється розвитку критичного мислення через вивчення різних інтерпретацій історії, зокрема через роботу з документами та історичними джерелами.

Важливим аспектом є також аналіз процесів політичних змін в Німеччині в 20-му столітті — від Веймарської республіки до об'єднання Німеччини після падіння Берлінської стіни.

Фінляндія відома своїм інноваційним підходом до освіти, зокрема в галузі викладання історії. Однією з основних особливостей є інтеграція історії з іншими навчальними дисциплінами, що дозволяє учням розуміти, як історія переплітається з економікою, політикою, культурою та наукою.

Викладання історії в Фінляндії орієнтоване на розвиток критичного мислення і незалежного аналізу. Учні навчаються не тільки фактам, а й умінню ставити питання про минуле та оцінювати різні точки зору. Зокрема,

вивчення історії подається через проекти, обговорення актуальних тем і створення власних висновків.

Фінляндія також акцентує увагу на глобальних процесах, таких як війни, глобалізація, екологічні питання, що дозволяє учням бачити історію не тільки через національний контекст, а й через світову призму.

В Японії викладання історії традиційно має національний характер. Основний акцент робиться на вивченні японської історії, її культурної спадщини та традицій. Проте останнім часом в Японії також починають розвивати інтеграційний підхід до викладання історії, що передбачає вивчення глобальних подій і процесів [16, с. 14].

Історія Японії в школах акцентує увагу на важливих етапах розвитку японської нації, зокрема на періодах перетворень і реформ, що визначали японську політику, культуру та економіку. Вивчення періодів війни і миру також займає важливе місце в історичному навчанні, зокрема у контексті Другої світової війни та її наслідків для Японії.

Незважаючи на національний акцент, японські учні також знайомляться з іншими країнами та культурами, що розширює їхнє розуміння глобальних історичних процесів.

Великобританія має багатий досвід викладання історії, що включає як національні, так і глобальні перспективи. Викладання історії у Великій Британії зосереджене на великих періодах, таких як середньовіччя, ранній новий час, колоніальний період та новітня історія. Велику увагу приділяють імперській спадщині, оскільки британська імперія мала значний вплив на історичний розвиток багатьох країн.

Особливістю викладання історії у Великій Британії є зосередження на розвитку аналітичних навичок учнів. Вони не тільки вивчають факти, а й здобувають навички аналізу причинно-наслідкових зв'язків, порівняння різних історичних інтерпретацій.

Також велика увага приділяється вивченню соціальних змін, боротьби за права людини, зокрема у контексті англійської революції та розвитку демократичних інститутів.

Італія приділяє велику увагу вивченню власної національної історії, яка включає періоди Римської імперії, Середньовіччя, Відродження, а також процеси об'єднання Італії в XIX столітті. Італійська система освіти акцентує увагу на формуванні національної свідомості через вивчення цих важливих історичних етапів, а також на розумінні процесів державотворення та становлення демократії [17, с. 24].

Важливим аспектом викладання історії є збереження історичних пам'яток та об'єктів культурної спадщини, що сприяє формуванню відчуття гордості за свою країну. Водночас, на уроках історії також багато уваги приділяється темам демократії, прав людини, важливості розвитку цивілізаційних цінностей. Учні вивчають не тільки національну, але й світову історію, розглядаючи вплив Італії на розвиток європейської культури і науки.

Один із основних підходів до викладання історії в Італії — це акцент на розвитку аналітичного мислення через вивчення джерел, дискусії та оцінки різних точок зору на одні й ті ж історичні події. В Італії також проводяться проекти, пов'язані з археологічними розкопками, відновленням історичних пам'яток, що дозволяє школярам безпосередньо знайомитися з історичними джерелами.

Швеція є прикладом країни, де освіта є інклюзивною і орієнтованою на розвиток критичного мислення. У шведських школах історія викладається з акцентом на глобальний контекст та роль Швеції у світових процесах. Шведська система освіти активно інтегрує історію в багатодисциплінарні курси, включаючи соціальні науки, літературу, право і географію.

Один із важливих аспектів — це акцент на глобальній історії та розвитку сучасних цивілізацій, у тому числі через вивчення періодів колонізації, боротьби за права людини та демократію. Важливу роль відіграють уроки про мир, толерантність і взаємоповагу між народами.

Шведська система освіти зосереджує увагу на вивченні різних точок зору на історичні події, заохочує учнів до розуміння складних процесів, таких як соціальна та політична трансформація, боротьба за права жінок, права національних меншин тощо. Курс історії також активно використовує мультимедійні ресурси та інтерактивні технології.

В Іспанії викладання історії в школах акцентує увагу на важливих етапах національної історії, таких як період іспанської інквізиції, здобутки культурного відродження, колишня імперія, а також громадянська війна XX століття та диктатура Франко. Шкільні програми з історії сприяють формуванню національної свідомості і громадянської відповідальності, особливо в контексті розуміння важливості демократії і прав людини [18, с. 32].

Особливістю іспанської системи є намагання забезпечити рівновагу між національною історією та вивченням історії інших європейських та світових держав. В Іспанії активно вивчають питання прав людини, соціальних реформ та міжнародної політики. Програма включає як вивчення важливих політичних подій, так і культурні, соціальні процеси, що вплинули на сучасну Іспанію.

Історія подається через важливі морально-етичні питання, такі як наслідки війни, боротьба за права та свободи, а також впливи диктаторських режимів на розвиток суспільства.

У Канаді викладання історії в школах здійснюється в рамках загальноосвітньої програми, яка враховує мультикультурний контекст країни. Оскільки Канада є країною з багатонаціональним населенням, особливу увагу приділяють вивченню історії корінних народів, культурних та соціальних процесів, що мали місце протягом історії країни.

Історія Канади викладається через кілька основних тем: від перших поселень європейців до становлення федерації, боротьби за незалежність та сучасні проблеми, такі як права корінних народів і рівність жінок. Канадські програми з історії включають інтерпретацію різних точок зору та досвід

різних груп населення, що допомагає формувати у школярів розуміння важливості соціальної рівності та поваги до культурного різноманіття.

Крім того, історія Канади викладається в контексті глобальних процесів, таких як колоніалізм, глобалізація, економічний розвиток і міжнародні відносини. Активно використовуються інтерактивні підходи до навчання, зокрема використання цифрових платформ та історичних карт, щоб дати учням можливість самостійно досліджувати минуле.

Австралія приділяє велику увагу вивченню своєї національної історії та культури. Оскільки країна має багатонаціональне населення, важливим аспектом є вивчення історії аборигенів, їхнього досвіду колонізації та боротьби за права. Крім цього, вивчаються періоди розвитку австралійської нації, здобутки у галузі науки та культури.

Австралійська освітня програма з історії зосереджується на розвитку аналітичного мислення та критичної оцінки минулого. Учні вивчають важливі історичні події як на національному, так і на міжнародному рівні, такі як участь Австралії у двох світових війнах, а також глобальні процеси, які вплинули на історію Австралії.

Один із основних аспектів викладання історії в Австралії — це прагнення сформувати у школярів критичний погляд на історію через вивчення різних точок зору та осмислення того, як історія може бути інтерпретована з урахуванням змінюваних суспільних і політичних контекстів [17, с. 35].

В Південній Кореї історія викладається в контексті національної гордості та розвитку. Ключовими темами є корейська династія, процеси об'єднання країни, боротьба за незалежність від Японії, Корейська війна та відновлення країни після неї. Історія Південної Кореї має особливе значення для формування патріотизму та національної свідомості.

Особливістю викладання є акцент на розумінні важливості історичної пам'яті та її впливу на сучасне суспільство. Програма включає вивчення не

лише національних подій, а й міжнародних аспектів корейської історії, зокрема через порівняння з історією інших азійських країн.

Окрім цього, в Південній Кореї велике значення приділяється вивченню сучасних історичних процесів, таких як глобалізація та економічний розвиток, що дозволяє учням краще розуміти місце своєї країни в світі.

Викладання історії в школах різних країн має безліч спільних рис, зокрема, важливість патріотичного виховання, формування громадянської свідомості та критичного мислення. Однак, кожна країна має свої особливості, які визначають підходи до викладання історії, зокрема враховуючи національні традиції, культурну спадщину та актуальні соціально-політичні реалії.

РОЗДІЛ 2. Сучасний стан викладання історії в Україні

2.1. Нормативно-правова база викладання історії в українських школах

Нормативно-правова база викладання історії в українських школах є важливою складовою освітньої системи та включає закони, постанови, накази, методичні рекомендації та інші документи, що визначають зміст, організацію та стандарти навчання з цього предмета. Вона забезпечує регулювання викладання історії на всіх рівнях освіти — від початкової до вищої школи.

Закон України "Про освіту" є основним нормативно-правовим актом, що регулює освітню діяльність в Україні. Цей документ був прийнятий з метою модернізації системи освіти в Україні, враховуючи сучасні вимоги та виклики. Він визначає загальні принципи та правила, які мають бути виконані в процесі навчання. Відповідно до цього закону, освіта в Україні повинна бути доступною, рівною, демократичною, орієнтованою на розвиток особистості, національної свідомості та громадянської відповідальності. Закон наголошує на важливості розвитку критичного мислення, вміння аналізувати історичні процеси, що дає можливість учням зрозуміти значення історії в їхньому особистісному розвитку та у формуванні їхнього місця в суспільстві.

Згідно з цим законом, історія є одним із важливих навчальних предметів в українських школах. У статті, яка стосується змісту освіти, йдеться про те, що вивчення історії є необхідним для забезпечення формування у школярів національної ідентичності, патріотизму, поваги до культурної спадщини та розуміння сучасного світу. Історія України та світова історія мають бути предметами, які допомагають учням зрозуміти, як події минулого впливають на сучасність, і як це знання може допомогти їм у майбутньому. Під час навчання історії учні мають вчитися об'єктивно оцінювати історичні події, розвивати вміння працювати з джерелами інформації, порівнювати різні інтерпретації подій. Закон також передбачає

використання сучасних технологій для підвищення якості викладання історії та сприяння інтерактивному навчанню [20].

Цей документ є основою для всіх інших нормативних актів, що регулюють процес викладання історії. Закон "Про освіту" встановлює загальні принципи та завдання для освітніх установ, включаючи обов'язкове вивчення історії України, а також підкреслює важливість інтеграції знань з історії в інші дисципліни для формування у школярів цілісного розуміння світу. Це є основою для забезпечення гармонійного розвитку особистості та її готовності до активної участі в громадському житті.

Закон України "Про загальну середню освіту" є важливим документом, який визначає засади організації та реалізації загальної середньої освіти в Україні. Він регулює як загальні принципи освіти, так і конкретні вимоги до викладання окремих навчальних дисциплін, зокрема історії. Одним із головних завдань цього закону є визначення обсягу та змісту знань, які учні повинні отримати під час навчання в середній школі.

Згідно з цим законом, історія є обов'язковим предметом у шкільній програмі. Закон визначає, що історія України та світова історія повинні бути вивчені на всіх етапах загальної середньої освіти. Він підкреслює, що вивчення історії сприяє формуванню у школярів патріотичних почуттів, національної свідомості, а також громадянської відповідальності. Закон наголошує, що вивчення історії допомагає учням зрозуміти роль минулих подій у формуванні сучасних суспільств, націй, культур та економік.

Цей закон також визначає, що вивчення історії в школах має бути систематичним, з урахуванням різних етапів розвитку держави та суспільства. Окрім цього, він зазначає, що історія повинна бути подана в контексті глобальних подій і процесів, щоб учні могли сформувати цілісне уявлення про історію як невід'ємну частину розвитку людства. Закон також встановлює вимоги до навчальних програм з історії, які повинні враховувати сучасні підходи до викладання та методи інтерактивного навчання.

Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти є важливим документом, що регулює зміст і структуру навчання в українських школах. Він визначає загальні вимоги до змісту освіти та до рівня знань, які повинні бути отримані учнями в процесі навчання. Згідно з цим стандартом, історія є основним предметом, що допомагає учням сформувати уявлення про минуле як важливий фактор для розуміння сучасного світу [27].

Цей стандарт визначає, що історія повинна викладатися в контексті не лише національних, але й глобальних процесів. Вивчення історії України є основою для формування у школярів національної свідомості, патріотизму, а також критичного мислення. Окрім цього, стандарт наголошує на тому, що історія має бути подана як наука, що ґрунтується на фактах і джерелах, а також має сприяти розвитку аналітичних і дослідницьких навичок учнів.

Державний стандарт також передбачає, що історія повинна вивчатися з використанням сучасних методик, таких як інтерактивні технології, робота з історичними джерелами, проектна діяльність. Важливим є формування в учнів здатності порівнювати різні історичні події, аналізувати їхні наслідки, а також розуміти різні точки зору на одну і ту ж подію. Окрім цього, стандарт вимагає, щоб на уроках історії використовувалися мультимедійні засоби для кращого сприйняття матеріалу та розвитку творчих здібностей учнів.

Навчальні програми з історії для загальноосвітніх навчальних закладів є основними документами, що визначають конкретний зміст і обсяг матеріалу, який має бути вивчений учнями на кожному етапі навчання. Ці програми розробляються Міністерством освіти і науки України і є обов'язковими для виконання всіма школами. Програми визначають, які саме теми і питання повинні бути розглянуті на уроках історії в кожному класі, починаючи з 5-го і до 11-го [29].

Програми з історії включають два основних блоки: історія України та світова історія. У 5-9 класах основний акцент робиться на вивченні історії України, від перших слов'янських держав до сучасної незалежної України. У 10-11 класах програми передбачають вивчення історії України, зокрема ХХ

століття, а також вивчення світової історії, зокрема важливих глобальних процесів та подій, таких як дві світові війни, формування сучасних міжнародних відносин, глобалізація.

Програми з історії також включають завдання для розвитку аналітичних і дослідницьких навичок учнів. Вони орієнтовані на використання сучасних навчальних методик, таких як робота з історичними джерелами, мультимедійні засоби, а також проектна діяльність, що дозволяє школярам розвивати вміння працювати в групах, здійснювати дослідження та презентувати свої результати.

Накази Міністерства освіти і науки України є важливою складовою нормативно-правової бази, що регулює процес викладання історії в українських школах. Ці накази містять конкретні вказівки та рекомендації щодо організації навчання з історії, визначення методів і технологій, які мають застосовуватись вчителями, а також уточнення щодо виконання нових вимог до програми і змісту навчального матеріалу.

Зокрема, накази МОЗ можуть стосуватися:

- Затвердження навчальних програм з історії для кожного класу, що конкретизують, які теми мають бути вивчені.
- Рекомендації щодо методичних підходів до викладання, включаючи використання мультимедійних засобів, інтерактивних технологій, інтернет-ресурсів, що сприяють більш ефективному засвоєнню історичних знань учнями.
- Курси підвищення кваліфікації для вчителів історії, які дозволяють педагогам отримувати нові знання щодо сучасних методик викладання, нових підходів до інтерпретації історичних подій та робити уроки більш динамічними й інтерактивними.

Міністерство освіти регулярно виносить накази щодо змін у програмах, враховуючи новітні методи навчання, міжнародний досвід, а також актуальні вимоги до навчання. Наприклад, для підтримки сталого розвитку історичної освіти в Україні, зокрема в умовах інформаційних викликів, накази можуть

включати рекомендації з використання нових форм навчання: онлайн-курсів, інтерактивних платформ, історичних ігор, відео-уроків.

Концепція національно-патріотичного виховання молоді, затверджена Кабінетом Міністрів України, визначає стратегію виховання національної свідомості, патріотизму та громадянської відповідальності через освітні практики, включаючи історичну освіту. Оскільки історія є важливим елементом національного виховання, вивчення історії України і її ключових етапів є необхідним для формування патріотичних почуттів у молоді.

Цей документ визначає, що освітні установи мають забезпечити виховання учнів в дусі пошани до держави, історії та культури рідного народу. Зокрема, в рамках цього концептуального підходу, вивчення історії повинно стосуватись не лише хронологічного відображення подій, але й виховання в учнів розуміння важливості історії для формування національної ідентичності. Указується на необхідність формування свідомості, що події минулого безпосередньо пов'язані з майбутнім України, і що учні повинні розуміти роль кожного в розбудові країни через уроки історії [30].

Важливим є також те, що концепція передбачає використання різних форм і методів для залучення учнів до дослідження національної історії: від традиційних методів викладання до сучасних інтерактивних технологій, таких як історичні ігри, проектна діяльність, екскурсії, робота з джерелами тощо.

Методичні рекомендації від Міністерства освіти і науки України є необхідною складовою процесу викладання історії. Вони надаються вчителям для організації навчального процесу та уточнення щодо виконання програмних вимог. Зазвичай методичні рекомендації стосуються таких аспектів:

- Оновлення навчальних матеріалів: з огляду на новітні дослідження та відкриття в історії, методичні рекомендації можуть містити вказівки щодо нових підходів до тлумачення певних подій або фігур в історії України та світу.

- Робота з сучасними джерелами: вчителям надаються рекомендації щодо використання мультимедійних і цифрових ресурсів, таких як інтернет-платформи, онлайн-курси, цифрові бібліотеки, що дозволяють збагачувати уроки історії новими інформаційними ресурсами.

- Активні методи навчання: наприклад, рекомендації щодо використання історичних рольових ігор, інтерактивних дискусій, проектної діяльності, роботи з історичними джерелами, вивчення історії через місцеві пам'ятки культури, а також участь учнів у наукових дослідженнях.

- Оцінка знань учнів: методичні рекомендації також стосуються підходів до оцінювання знань учнів з історії, включаючи використання різноманітних форм контролю: письмових робіт, тестів, усних відповідей, проектів тощо.

Ці рекомендації сприяють підвищенню якості освіти та дають вчителям інструменти для вдосконалення своєї педагогічної діяльності. Вони орієнтовані на створення освітнього середовища, яке максимально сприяє розвитку критичного мислення, аналізу історичних фактів та вихованню патріотизму у молодого покоління [31].

Інтеграція нових технологій у навчальний процес є важливою складовою сучасної освіти, в тому числі і в контексті викладання історії. Рекомендації Міністерства освіти щодо використання новітніх технологій мають на меті зробити процес навчання більш ефективним і цікавим для учнів.

Нові технології, такі як мультимедійні презентації, онлайн-ресурси, відеоуроки, інтерактивні карти та платформи для дистанційного навчання, активно використовуються для підвищення якості освіти. Наприклад, історичні уроки можуть включати в себе інтерактивні картографічні програми, що дозволяють учням візуально вивчати територіальні зміни, битви, міграцію народів, а також важливі економічні і культурні процеси.

Використання інформаційних технологій дозволяє створювати умови для глибшого вивчення історії через аналіз джерел, відео- і фотоматеріалів,

зокрема оцифрованих архівів та музейних колекцій, що дозволяє учням краще зрозуміти реальність історичних подій. Окрім того, цифрові інструменти дозволяють учням працювати з інформацією, що надходить з різних джерел, аналізувати її, порівнювати різні точки зору і формувати власні висновки.

Підручники є невід'ємною частиною навчального процесу в українських школах. Вони містять основні теоретичні відомості з історії та є основним джерелом знань для учнів. Підручники з історії в Україні розробляються Міністерством освіти і науки і проходять процедуру державної атестації перед впровадженням у навчальний процес. Вони містять текстовий матеріал, історичні карти, ілюстрації, завдання для самостійної роботи та питання для обговорення [27].

Підручники мають на меті не лише донести інформацію, але й заохотити учнів до самостійного мислення, аналізу історичних фактів, розвивати їхні критичні навички та дослідницькі здібності. Вони включають різноманітні форми роботи, від класичних тестів до проектних завдань і дослідницьких робіт, що дозволяють залучати учнів до активної діяльності. Згідно з державними стандартами, підручники повинні відповідати вимогам сучасної педагогіки і бути орієнтованими на учнів різних вікових категорій, зокрема дітей початкової, середньої та старшої школи.

Оцінювання знань учнів з історії в Україні проводиться за допомогою різноманітних форм: тестів, контрольних робіт, усних відповідей, проектів, презентацій. Згідно з нормативними вимогами, оцінка знань учнів є об'єктивною і ґрунтується на їхніх досягненнях у вивченні історії, а також на здатності аналізувати факти та події.

Атестація учнів з історії включає зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) для учнів старших класів, що є важливим етапом у їхній підготовці до вступу у вищі навчальні заклади. ЗНО з історії має на меті не лише перевірку знань учнів, але й перевірку їх здатності критично оцінювати історичні події та аналізувати різні інтерпретації.

2.2. Аналіз навчальних програм з історії

Для аналізу навчальних програм з історії в Україні можна використовувати різні аспекти, зокрема зміст програм для різних класів, вимоги до змісту навчання, методичні рекомендації та рівень поглибленості викладу матеріалу.

В початкових класах історія представлена в дуже легкому для сприйняття вигляді. Головною метою є формування у учнів загального уявлення про історичні події, знайомство з історією рідного краю та початковими відомостями про культуру та традиції. Програми для цих класів не передбачають поглибленого вивчення складних історичних тем, але акцентують увагу на розвитку у дітей основних навичок дослідження і аналізу простих фактів.

На уроках історії в початковій школі важливою є така мета, як виховання поваги до історичної спадщини, культури і традицій народу. Діти знайомляться з поняттями "минуле", "історія", "пам'ять" через уроки, присвячені легендам, казкам, важливим постатям (наприклад, князі, козаки, видатні українці). Вивчення місцевої історії сприяє формуванню початкових уявлень про історичний розвиток і його значення для сучасності [25, с.49].

Таблиця 2.1 Зміст програми для початкової школи (1-4 класи)

Клас	Тема курсу	Основні аспекти	Кількість годин
1	Історія рідного краю	Краєзнавчі теми, знайомство з історією місцевості	34
2	Легенди та перекази	Знайомство з фольклором і культурою українського народу	34
3	Ключові постаті історії	Знайомство з героями національної історії	34
4	Основи історії України	Основи історії Київської Русі та ранньої історії України	34

Програма 1-4 класів має на меті створити у учнів основи для подальшого вивчення історії та розвитку навичок аналізу і розуміння причинно-наслідкових зв'язків.

Для середніх класів (5-9) характерний більш систематизований підхід до вивчення історії. Програма охоплює важливі етапи розвитку історії України та світу, пропонується більш ґрунтовний підхід до розгляду важливих історичних періодів, таких як Стародавній світ, Середньовіччя, Ренесанс, Новий час. Важливими завданнями є формування умінь працювати з джерелами, вміння аналізувати історичні процеси і події, розуміти їх причинно-наслідкові зв'язки.

Вивчення історії на цьому етапі вже включає не лише фактологічні дані, а й основи історичного аналізу. Програма з історії у 5-9 класах передбачає акцент на важливих історичних постатях, війнах, соціальних рухах, розвитку державних утворень. Зокрема, значну увагу приділено історії України, починаючи з давньоруського періоду до середини XX століття. Важливе місце займають питання національної ідентичності та державотворення [29].

Таблиця 2.2 Зміст програми для 5-9 класів

Клас	Тема курсу	Основні аспекти	Кількість годин
5	Історія України	Рання історія, Київська Русь, період середньовіччя	34
6	Історія України	Козацька доба, національно-визвольні рухи	34
7	Світова історія	Античні цивілізації, історія Стародавнього світу	34
8	Світова історія	Середньовіччя, розвиток європейських країн	34
9	Світова історія	Ренесанс, Велика географічна революція, новий час	34

Важливими аспектами навчальних програм є:

- Формування в учнів загального уявлення про основні історичні етапи.
- Ознайомлення з історією світу і України, що дає змогу побачити розвиток суспільства у світовому контексті.
- Формування навичок критичного мислення та здатності до порівняння різних історичних явищ.

Для старших класів (10-11) характерна більш глибока спеціалізація, яка передбачає вивчення української та світової історії з поглибленим аналізом подій, особистостей, культурних та соціальних процесів. Програми спрямовані на підготовку учнів до розуміння сучасних історичних процесів, формування вміння аналізувати і оцінювати різні інтерпретації історичних фактів.

У 10 класі вивчається історія України від середини XVII століття до початку XX століття, зосереджуючи увагу на періодах козацтва, гетьманщини, а також історії національних рухів. У 11 класі акцент робиться на новітній період, історії 20-го століття, радянському періоді та здобутті незалежності України.

Таблиця 2.3 Зміст програми для 10-11 класів

Клас	Тема курсу	Основні аспекти	Кількість годин
10	Історія України	Козацька доба, Гетьманщина, етапи імперіалізму	34
11	Історія України	XX століття: Друга світова війна, радянська епоха, незалежність України	34

Завдання цих програм — поглиблене вивчення періодів національно-визвольних рухів, розбудови Української держави, а також сучасних політичних процесів.

Сучасне навчання історії вимагає використання інтерактивних методів, які стимулюють учнів до активної участі в уроці. Ці методи включають [31, с. 89]:

- Дискусії та дебати. Уроки історії мають на меті не тільки подачу інформації, але й створення умов для обговорення різних точок зору. Наприклад, на уроці про причинно-наслідкові зв'язки Великої французької революції учні можуть обговорювати роль різних соціальних верств у розвитку подій.

- Проектна діяльність. Учні створюють проекти на тему історичних подій чи персоналій, що розвиває у них навички дослідження та роботи з історичними джерелами.

- Рольові ігри. Застосування рольових ігор дає можливість учням вживатися в роль історичних персонажів, наприклад, виконувати роль учасників битви або дипломатів того часу.

Таблиця 2.4 Приклади інтерактивних методів на уроках історії

Метод	Опис	Приклад реалізації
Дискусії	Обговорення важливих історичних подій	Дискусія щодо причин і наслідків революції
Проектна діяльність	Створення навчальних проектів	Проект на тему "Герої України"
Рольові ігри	Відтворення історичних подій	Рольова гра "Підписання Брест-Литовського миру"

Інтерактивні методи сприяють розвитку критичного мислення, творчих здібностей, а також допомагають формувати в учнів вміння самостійно здобувати інформацію та аналізувати її.

2.3. Методи та форми викладання історії в українських школах

Методи та форми викладання історії в українських школах мають на меті формування не тільки знань, а й навичок, які дозволяють учням осмислювати історичні події, розвивати критичне мислення, аналітичні здібності та здатність до самоосвіти. Оскільки історія — це не лише наука про минуле, але й спосіб формування свідомості та громадянської позиції учнів, методи її викладання повинні бути різноманітними, інтерактивними та орієнтованими на розвиток особистості.

Лекційний метод є одним із найстаріших і найбільш використовуваних методів у процесі навчання історії. Він передбачає, що вчитель передає знання учням шляхом усного викладу матеріалу. Хоча цей метод має свою історичну значущість і продовжує використовуватися в багатьох навчальних закладах, важливо розглядати його в контексті сучасних вимог до навчання,

зокрема для того, щоб забезпечити активне залучення учнів і стимулювати їх інтерес до предмета [35].

Лекція є основною формою навчання, яка включає в себе передачу значних обсягів теоретичного матеріалу від вчителя до учнів. Цей метод часто використовується для викладання загальних або базових понять історії, що допомагають учням створити уявлення про основні події, процеси, історичні періоди.

Таблиця 2.5 Особливості лекції

Особливість	Опис	Приклад використання
Тип лекції	Інформаційна, пояснювальна, аналітична, проблемно-пошукова.	Лекція про Велику французьку революцію.
Мета лекції	Передача значного обсягу інформації, розвиток розуміння основних історичних концепцій.	Вивчення причин і наслідків Першої світової війни.
Структура	Вступ, основна частина, заключення.	Вступ: Причини війни, основна частина: Події, висновок: Наслідки для Європи.

Лекції можна поділити на кілька типів, залежно від їх мети та структури.

Таблиця 2.6 Типи лекцій

Тип лекції	Опис	Приклад використання
Інформаційна	Мета: передача фактів, основних понять та визначень.	Лекція з теми "Київська Русь".
Пояснювальна	Мета: пояснення складних понять чи явищ.	Пояснення концепції "феодалізму".
Аналізуюча	Мета: аналіз і синтез історичних фактів, порівняння різних точок зору.	Аналіз революцій 1848 року в Європі.
Проблемно-пошукова	Мета: розвиток критичного мислення учнів через постановку проблем та пошук рішень.	Дискусія про наслідки Переяславської угоди.

Планування лекції є важливим аспектом для забезпечення чіткої організації навчального процесу. Це включає визначення теми, ключових моментів, вибір матеріалів і прийомів викладу.

Таблиця 2.7 Планування лекції

Етап	Опис	Приклад використання
Визначення теми	Вибір історичної теми для детального розгляду.	"Відродження в Європі".
Формулювання мети	Чітке визначення, чого вчитель хоче досягти за час уроку.	"Пояснити значення гуманізму".
Вибір матеріалів	Підбір карт, графіків, відеоматеріалів для пояснення історичних подій.	Використання карти Європи для пояснення політичних змін.

Лекція має чітку структуру, що допомагає учням краще сприймати інформацію та організовувати її.

Таблиця 2.8 Структура лекції

Частина лекції	Опис	Приклад використання
Вступ	Вчитель презентує тему, ставить питання, формулює мету уроку.	Вступ: «Чому почалася Перша світова війна?»
Основна частина	Пояснення матеріалу, використання прикладів, карт, діаграм.	Опис причин війни та політичного контексту.
Заклучна частина	Підсумок, висновки, коротка рецензія того, що було сказано на уроці.	Висновок: «Як змінилися кордони Європи після війни?»

Візуальні засоби допомагають учням краще засвоїти матеріал, забезпечують наочність. Це можуть бути карти, діаграми, схеми, мультимедійні презентації.

Таблиця 2.9 Використання візуальних засобів

Візуальний засіб	Опис	Приклад використання
Кarti	Допомагають учням орієнтуватися в географічному просторі, розуміти зміни територій.	Карта "Європа до і після Наполеонівських воєн".
Діаграми	Пояснюють статистичні дані, кількісні зміни в різних сферах (економіка, населення).	Діаграма зростання населення Європи в середині XIX століття.
Мультимедійні засоби	Відео, презентації для створення динамічної та інтерактивної лекції.	Відеоматеріал про Кримську війну.

Підготовка до лекції — важливий етап, що включає вибір матеріалів, планування часу та визначення основних завдань.

Таблиця 2.10 Підготовка до лекції

Етап	Опис	Приклад використання
Підбір матеріалу	Вчитель вибирає найактуальніші джерела та інформацію для уроку.	Використання сучасних підручників, історичних статей.
Організація часу	Чітке планування часу на кожен етап лекції.	Час на обговорення — 15 хвилин, основна частина — 30 хвилин.
Підготовка питання	Створення питань для учнів для забезпечення їхньої активності на уроці.	Питання: «Що стало причиною розпаду Римської імперії?»

Інтерактивні елементи лекції включають питання, обговорення та групові завдання, що сприяють активізації учнів.

Таблиця 2.11 Інтерактивність лекції

Елемент	Опис	Приклад використання
Запитання до учнів	Вчитель ставить питання для стимулювання обговорення та залучення до навчального процесу.	Питання: «Яким чином війна вплинула на економіку Франції?»
Групові завдання	Учні працюють разом, щоб виконати завдання, обговорюючи історичні події.	Групова робота: "Скласти хронологічний порядок подій французької революції."
Обговорення	Спільне обговорення ключових моментів лекції для поглиблення розуміння.	Дискусія: «Чи можна вважати Наполеона героєм?»

Переваги та недоліки наведено в таблиці 2.12 та 2.13.

Таблиця 2.12 Переваги лекційного методу

Перевага	Опис
Швидке охоплення великого обсягу інформації	Лекція дозволяє подати велику кількість фактів та фактології за короткий час.
Систематичність	Лекція допомагає чітко структурувати матеріал, робить його логічним і послідовним.
Організованість уроку	Вчитель може краще керувати процесом навчання, фокусуючи увагу на важливих моментах.

Таблиця 2.13 Недоліки лекційного методу

Недолік	Опис
Низька активність учнів	Учні можуть бути пасивними, якщо не залучені до активного обговорення чи аналізу.

Недолік	Опис
Ризик одноманітності	Лекція може стати нудною та монотонною, якщо не використовувати інтерактивні елементи.
Обмежене використання критичного мислення	Лекція не завжди сприяє розвитку аналітичних навичок у учнів, якщо вони не залучені до дискусій.

Розповідь вчителя — це метод, який полягає в тому, що вчитель у доступній та цікавій формі передає учням знання про історичні події, особистості, процеси. Це класичний метод, що активно використовувався у навчанні ще за часів Давньої Греції, і сьогодні продовжує залишатися одним з основних підходів у викладанні історії. Важливою частиною є емоційне залучення учнів до вивченого матеріалу, яке дозволяє учням не лише зрозуміти факти, але й відчувати важливість історичних подій.

Особливості розповіді вчителя [41, с.72]:

1. Зрозумілість і доступність — учитель має пояснювати матеріал так, щоб він був зрозумілий для учнів різного віку і рівня підготовленості.
2. Емоційна складова — важливо, щоб вчитель не просто передавав сухі факти, але й створював атмосферу, яка допоможе учням зануритися в історичний контекст.
3. Ілюстрації та приклади — вчитель може використовувати різноманітні методи ілюстрацій (слайди, карти, документи, графіки) для посилення ефективності розповіді.
4. Вибір теми та акцентів — розповідь має бути направлена на основні моменти, які допомагають зрозуміти історичний процес або подію.

Переваги та недоліки методу описані в таблиці 2.14.

Таблиця 2.14 Переваги та недоліки методу розповіді вчителя

Переваги	Недоліки
Легкість в подачі матеріалу	Мала активність учнів
Можливість охоплення великого обсягу інформації	Відсутність глибокого осмислення матеріалу
Спрощення складних процесів	Обмеження в розвитку критичного мислення

Метод роботи з історичними джерелами — це один із основних методів вивчення історії, який дозволяє учням звертатися безпосередньо до першоджерел: документів, спогадів очевидців, мемуарів, карт, архівних матеріалів. Цей метод сприяє розвитку в учнів уміння працювати з документами та джерелами інформації, що є важливою складовою історичного навчання. Робота з джерелами допомагає учням розуміти історичний контекст подій, отримувати нові знання, а також розвивати навички аналізу та інтерпретації фактів.

Особливості методу:

1. Аналіз документів — учні отримують можливість працювати з оригінальними текстами, що дозволяє їм краще зрозуміти події через свідчення того часу.

2. Порівняння джерел — учні можуть порівнювати різні джерела з однієї події або періоду, що допомагає оцінити історичні факти з різних точок зору.

3. Практична значимість — робота з джерелами дає можливість зрозуміти важливість збереження історії через документи, а також навчити учнів критично ставитись до інформації.

Переваги та недоліки методу описані в таблиці 2.15.

Таблиця 2.15 Переваги та недоліки методу розбору джерел

Переваги	Недоліки
Розвиток навичок роботи з джерелами	Важкість для учнів без досвіду
Учні отримують глибоке розуміння подій	Потрібні ресурси для доступу до матеріалів
Формується критичне ставлення до джерел	Потрібен значний час на підготовку

Рольові ігри та моделювання історичних ситуацій є одним з інтерактивних методів викладання, які активно використовуються в навчанні історії. Цей метод дозволяє учням зануритися в атмосферу історичних подій, ставши безпосередніми учасниками. Рольові ігри допомагають зрозуміти мотивацію діячів того часу, а моделювання ситуацій дає можливість розглядати альтернативні варіанти розвитку подій.

Особливості методу:

1. Моделювання ситуацій — учні можуть уявити себе в ролі історичних діячів або учасників подій і розв'язувати проблеми, які виникли в той час.

2. Рольові ігри — учні беруть на себе ролі важливих осіб, таких як політичні лідери, військові командири, звичайні люди, і змодельюють їхні дії в історичних обставинах.

3. Інтерактивність — учні активно включаються в процес навчання, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Таблиця 2.16 Переваги та недоліки рольових ігор

Переваги	Недоліки
Створення емоційного зв'язку з матеріалом	Вимагає багато часу для підготовки
Розвиток критичного мислення	Може бути складним для деяких учнів
Поглиблене розуміння через особистий досвід	Залежність від рівня підготовленості учнів

Проектна діяльність — це метод, за допомогою якого учні працюють над створенням певних проектів, таких як презентації, доповіді, виставки або документальні фільми на історичні теми. Цей метод дозволяє учням застосовувати теоретичні знання на практиці та розвивати навички дослідження, колективної роботи, критичного аналізу та презентації результатів.

Особливості методу:

1. Практична орієнтація — учні працюють над конкретними завданнями, застосовуючи знання для вирішення певних проблем.

2. Індивідуальна та групова робота — учні можуть працювати як самостійно, так і в командах, що сприяє розвитку колективних навичок.

3. Представлення результатів — учні можуть презентувати свої результати через доповіді, виставки, презентації, що дозволяє демонструвати набуті знання.

Таблиця 2.17 Переваги та недоліки проектної діяльності

Переваги	Недоліки
Розвиток навичок самостійної роботи	Потрібен час на підготовку проектів

Переваги	Недоліки
Поглиблене вивчення теми	Недостатній доступ до ресурсів
Розвиток навичок презентації	Можливі проблеми з організацією роботи в групах

Ці методи сприяють всебічному розвитку учнів та дозволяють значно покращити ефективність навчального процесу в школі. Важливо обирати методи, які підходять до конкретної теми, віку учнів і особливостей класу.

Форми викладання історії — це різноманітні способи організації навчального процесу, які залежать від мети, змісту та особливостей навчального матеріалу. Форми визначають, як буде проходити взаємодія вчителя з учнями, як будуть організовані заняття, та як буде здійснюватися засвоєння матеріалу. Залежно від форм викладання, можна по-різному активізувати учнів, створюючи умови для глибшого розуміння та засвоєння історії [42].

Урок — основна форма організації навчального процесу в школі. Це система взаємодії вчителя та учнів, що включає в себе різні методи, прийоми та форми роботи. Уроки можуть бути різних типів залежно від завдань навчання, структури, використаних методів та форм організації роботи.

Основні види уроків з історії:

- Уроки нових знань — на яких вчитель знайомить учнів з новими історичними фактами, подіями, процесами.
- Уроки узагальнення і систематизації знань — під час яких учні повторюють і закріплюють матеріал.
- Уроки контрольні та перевірочні — для оцінки рівня засвоєння матеріалу.
- Уроки розвитку критичного мислення — в яких учні аналізують історичні факти, роблять висновки та оцінки.

Особливості уроку:

1. Чітка структура — кожен урок має свою структуру, яка включає вступ, основну частину та підсумки.

2. Активна взаємодія — уроки передбачають активну участь учнів у процесі засвоєння матеріалу.

3. Індивідуальний підхід — вчитель може застосовувати різні методи для адаптації матеріалу до інтересів і рівня розвитку учнів.

Лекція — це форма викладання, за якої вчитель або викладач розповідає учням про історичні події, процеси, явища. Це передбачає односторонній процес подачі інформації від вчителя до учнів, що є особливо ефективним для передачі великих обсягів матеріалу. Лекції можуть супроводжуватись використанням мультимедійних засобів, карт, таблиць і схем.

Особливості лекції:

1. Односторонній процес передачі знань — учень слухає, запам'ятовує, а потім працює з матеріалом.

2. Глибоке розкриття теми — лекція дозволяє вчителю глибоко і детально розкрити важливі аспекти теми.

3. Інтерактивні елементи — сучасні лекції можуть включати інтерактивні засоби, де учні мають можливість ставити запитання, брати участь в обговореннях.

Семінар — це форма навчального заняття, при якій основний акцент робиться на активну роботу учнів. Семінар орієнтований на дискусії, аналіз літературних джерел, вирішення історичних завдань та проблем. Це форма взаємодії учнів, яка включає роботу в групах, обговорення, аналіз документів та джерел.

Особливості семінару[23]:

1. Дискусії та обговорення — учні активно залучаються до дискусії з певної проблеми.

2. Аналіз джерел — на семінарі учні можуть аналізувати документи, мемуари, спогади очевидців та інші історичні джерела.

3. Самостійна робота учнів — вчитель часто дає учням завдання, які вони повинні підготувати і представити.

Колоквіум — це форма навчальної діяльності, яка поєднує елементи лекції та семінару. Він передбачає групові обговорення за участю учнів і вчителя, на яких обговорюються різноманітні питання за історичною темою.

Особливості колоквіуму:

1. Активна участь учнів — кожен учень може виступити з доповіддю або брати участь в обговоренні.
2. Короткі доповіді — учні можуть готувати короткі виступи з певних тем.
3. Можливість висловити власні думки — учні мають шанс висловити свою думку, проаналізувати історичні факти та події.

Практичні заняття — це форма викладання, що передбачає застосування знань на практиці. Наприклад, це може бути робота з історичними картами, схемами, аналіз різних джерел інформації (мемуарів, документів), проведення досліджень.

Особливості практичних занять:

1. Застосування знань на практиці — учні працюють з реальними історичними джерелами.
2. Робота з картами та схемами — учні вивчають історичні карти, працюють з хронологіями.
3. Розв'язання конкретних завдань — учні можуть вирішувати історичні задачі, проводити міні-дослідження.

Форми викладання історії повинні бути вибрані таким чином, щоб вони найкраще відповідали навчальним цілям, рівню розвитку учнів та особливостям навчального процесу.

РОЗДІЛ 3. Значення історії як навчального предмету для сучасної української освіти

3.1. Роль історії у формуванні національної ідентичності

Роль історії у формуванні національної ідентичності є надзвичайно важливою, оскільки вона допомагає народу усвідомити своє місце в світі, зберегти культурні цінності та традиції, а також посилити почуття належності до своєї держави, народу, та спільноти. Історія не лише вивчає події, що мали місце в минулому, але й допомагає зрозуміти, як ці події вплинули на розвиток національної свідомості і самосвідомості.

Національна ідентичність — це усвідомлення людиною своєї належності до певного народу, країни чи національної спільноти. Вона базується на спільних цінностях, традиціях, історії, мові та культурі. Історія є основою цієї ідентичності, адже саме через вивчення минулого людина розуміє, чому її народ має таку культуру, мову, звичаї та традиції [22].

Історія допомагає людям усвідомити, що їхній народ має певні риси, які роблять його унікальним, зокрема через героїчні події, боротьбу за незалежність, здобутки в науці та культурі. Це надає відчуття гордості за свій народ, зміцнює дух єдності та солідарності серед його членів.

Історія надає контекст для сучасних подій. Наприклад, знання про минулі боротьби, війни, соціально-політичні зміни дозволяють людині зрозуміти, чому сьогодні її країна має такий вигляд, чому існують певні соціальні чи політичні проблеми, та як можна подолати виклики. Збереження національних традицій і звичаїв, відновлення пам'яті про видатних діячів і події допомагають громадянам зміцнити національну самосвідомість.

Історія є своєрідним містком між минулим і майбутнім. Вона не тільки пояснює, як народу вдалося пережити важкі часи, а й дає цінні уроки для майбутніх поколінь. Це може бути навчання через приклади історичних персоналій, які стали символами національної гордості і самовідданості, таких як Богдан Хмельницький в Україні або інші національні герої в різних країнах.

Історія є основним інструментом формування національної ідентичності, тому що вона дає нам знання про наше минуле, яке визначає наше майбутнє. Навчання історії в школах та університетах, робота з історичними документами, національними символами та міфами дозволяє створювати у молоді відчуття приналежності до певної нації.

Міфи — це не просто казки, це ті наративи, що відображають національні цінності і фундаментальні уявлення про свою історію. Вони можуть бути сформовані на основі реальних подій, але в процесі передачі стають частиною культури і традицій. Наприклад, міфи про заснування держави, великих героїв або історичні битви сприяють об'єднанню нації навколо спільної мети [6, с. 43].

Таблиця 3.1 Вивчення національних міфів і символів

Аспект	Приклад
Національний міф	Міфи про заснування держави, наприклад, легенда про заснування Києва братами Кием, Щеком, Хоривом і сестрою Либідь.
Національний символ	Герб України, який символізує соборність, свободу та незалежність.
Міфи про героїв нації	Легенди про Богдана Хмельницького як символа боротьби за незалежність України.
Міф про національну трагедію	Міфи про Голодомор 1932–1933 років як катастрофу, що визначила багато аспектів національної свідомості.

У процесі навчання історії в школах важливу роль відіграють не лише факти, а й символи — герб, прапор, гімн, пам'ятники, які є зовнішніми ознаками національної єдності. Вони є основними елементами, що втілюють у собі національну гордість і служать нагадуванням про історичні події, які стали визначальними для формування національної свідомості.

Окрім міфів, важливу роль у формуванні національної ідентичності відіграють історичні документи, що фіксують реальні події минулого. Вони допомагають зрозуміти, як проходив розвиток нації, як вона долала труднощі та що сприяло її виживанню і процвітанню. Це можуть бути літописи, дипломатичні акти, карти, на яких позначено важливі територіальні зміни, або спогади очевидців — відомих історичних осіб або звичайних громадян.

Таблиця 3.2 Використання історичних документів у навчанні

Тип документів	Приклад
Літописи	Літопис "Повість минулих літ", який описує ранню історію Київської Русі.
Дипломатичні документи	Берестейська унія 1596 року, що вплинула на релігійні та політичні відносини в Україні.
Карти та плани	Карти та плани Київської Русі, що допомагають уявити географічні межі та важливі торгові шляхи того часу.
Спогади очевидців	Спогади учасників визвольних змагань 1917–1921 років, які фіксують боротьбу за незалежність.

Залучення учнів до роботи з першоджерелами дозволяє не тільки розширити їхні знання, але й допомагає розвивати критичне мислення, вчить аналізувати інформацію, що передається через документи. Це важливо для розуміння того, як національна історія була записана, кому вона була вигідна і як її інтерпретували в різні історичні періоди.

Освітня система — це основний інститут, який впливає на формування національної ідентичності. Важливість викладання історії в школах і вищих навчальних закладах полягає в тому, що саме через навчання історії учні отримують уявлення про свій народ, його історичний шлях, культурні здобутки та трагедії [4].

Національні підручники повинні містити не лише факти, а й історичні наративи, що створюють уявлення про національну єдність. Вони повинні охоплювати не тільки політичну історію, але й культурну спадщину, важливі національні свята, а також досягнення в науці, мистецтві та літературі. Читач повинен не лише засвоїти інформацію, але й відчувати емоційний зв'язок з нацією через її історію.

Таблиця 3.3 Роль національної освіти в формуванні ідентичності

Елемент освіти	Приклад
Підручники з історії	Підручники з історії України для школярів, які включають інформацію про основні етапи національного розвитку та боротьби за незалежність.
Уроки історії	Уроки про великі національні події, як-от Хмельниччина, Конституція Пилипа Орлика, або боротьба за Незалежність в XX столітті.

Елемент освіти	Приклад
Історичні проекти	Проекти на тему "Становлення української державності" або "Роль гетьманщини в історії України".
Екскурсії до історичних пам'яток	Візити до Чернечої гори в Каневі, де похований Тарас Шевченко, або до Славутича, як символу відродження нації після Чорнобиля.

Національна освіта повинна забезпечити глибоке розуміння того, чому певні історичні події мають таке важливе значення для формування ідентичності нації. Вивчення історії дає змогу учням зрозуміти, що їхні власні долі є частиною великої національної історії, і це надає їм відчуття приналежності та відповідальності за збереження цієї спадщини.

Поряд з формальним навчанням, важливу роль у формуванні національної ідентичності відіграють виховні заходи, такі як екскурсії, конкурси, фестивалі, які поглиблюють знання про національну історію. Наприклад, екскурсії до історичних пам'яток, що пов'язані з визначними подіями або видатними особистостями, дають можливість учням відчутти зв'язок між минулим і сучасним, а також побачити місця, де відбувалися ключові моменти історії.

Важливим елементом є також святкування національних свят, таких як День Незалежності, День Героїв, що дають можливість громадянам і школярам відчутти єдність нації та гордість за досягнення предків.

Процес інтерналізації історії передбачає те, що людина не лише здобуває знання про історію, але й починає ідентифікувати себе з подіями та героями, що визначали розвиток нації. Це процес глибокої емоційної прив'язаності до національної культури, цінностей і символів.

Одним із важливих аспектів інтерналізації є ідентифікація з історичними героями, які стали символами національної гідності. Це можуть бути державні діячі, вожді, науковці або митці, чия діяльність допомогла змінити хід історії. Ці особистості не лише втілюють національні ідеали, а й можуть служити орієнтирами для майбутніх поколінь, що сприяє розвитку патріотизму та гордості за свою націю [9].

Таблиця 3.4 Інтерналізація історії: як знання минулого стають частиною особистості

Аспект інтерналізації	Приклад
Ідентифікація з героями	Ідентифікація з особистостями, такими як Іван Мазепа, Симон Петлюра, чи Степан Бандера, які символізують боротьбу за незалежність.
Національна гордість	Гордий перегляд великих досягнень українських вчених, наприклад, Івана Пулюя або Миколи Кибальчича.
Відчуття належності до нації	Відчуття єдності в день святкування Дня Незалежності або Дня Героїв.
Ритуали святкування	Святкування Дня Києва, що відзначає заснування міста, та активне включення учнів у ці святкування через творчі роботи, дослідження та виставки.

Виховання дітей і молоді на прикладах таких героїв допомагає закріпити в них почуття відповідальності за збереження національної спадщини, за розвиток суспільства і держави.

Таблиця 3.5 Виховні та культурні заходи

Тип заходу	Приклад
Екскурсії	Відвідування Бабиного Яру в Києві як місця пам'яті про трагедію Голокосту.
Конкурси та фестивалі	Конкурс на тему "Моя Батьківщина" або фестивалі народної музики і танців, що підкреслюють багатство української культури.
Національні свята	Святкування Дня Конституції, Дня Незалежності або Дня захисника України з урочистими заходами та патріотичними виступами.
Тематичні лекції та семінари	Лекції про українські революції або про велику історію боротьби за права людини в Україні, що допомагають розуміти значення цих подій для формування сучасної нації.

Система свят та ритуалів, що відображають важливі моменти в історії нації, сприяє глибшому усвідомленню національної ідентичності. Наприклад, вивчення історії свят, які мають особливе значення для кожної країни, дозволяє не лише згадати про минуле, а й відчувати себе частиною чогось більшого, ніж особисте життя.

Таблиця 3.6 Святкування національних свят та ритуалів

Свято/Ритуал	Приклад
День Незалежності України	Відзначення цієї дати на державному рівні, з парадами, виступами та урочистими заходами.
День Гідності та Свободи	Свято, що відзначає боротьбу українського народу за свободу і єдність.
День Героїв Небесної Сотні	Пам'ятні заходи, присвячені пам'яті загиблих на Майдані під час Революції Гідності.
Святкування пам'ятних дат	Наприклад, День перемоги у Другій світовій війні, що є важливим для розвитку національної пам'яті і гордості за боротьбу за мир.

Національні свята, що відзначають пам'ятні дати, дозволяють об'єднати націю, зберігаючи традиції, цінності та культуру для майбутніх поколінь.

Формування національної ідентичності є складним і тривалим процесом, що включає в себе багатий спектр різних аспектів: від вивчення історичних подій до практик, що пов'язані з усвідомленням своєї національної приналежності. Історія є основою цього процесу, тому що вона дає контекст для розуміння нашого місця в світі і надає цінні уроки для майбутніх поколінь.

Збереження та поширення історичної пам'яті, активне використання національних символів, героїв, а також важливих подій допомагає формувати в молоді почуття гордості за свою країну і її культуру. Через освіту, виховні заходи, ритуали та святкування національних свят історія стає тим інструментом, який дозволяє кожному відчути себе частиною великої нації з багатим минулим і яскравим майбутнім.

Таким чином, історія є важливим складником формування національної ідентичності. Вона дає можливість народам усвідомити себе як частину певної національної спільноти, надає ключові уроки для майбутніх поколінь, формує почуття гордості за свій народ та країну, а також сприяє створенню національної єдності. Через вивчення історії люди розуміють свої корені, свою спадщину, що є основою для розвитку міцної ідентичності, що включає в себе глибоке усвідомлення своєї культури, традицій та місця в глобальному світі.

3.2. Вплив вивчення історії на розвиток критичного мислення учнів

Історія, як навчальна дисципліна, є одним із потужних інструментів для розвитку критичного мислення у школярів. Вивчення історії допомагає учням не лише здобути знання про минуле, а й розвинути важливі когнітивні навички, такі як аналіз, порівняння, інтерпретація та оцінка різних подій, фактів і джерел. Через активну роботу з історичними матеріалами, документи, свідчення очевидців, карти і навіть художні твори, учні здобувають вміння не просто засвоювати інформацію, а й ставити під сумнів отриману інформацію, оцінювати її достовірність, а також робити власні висновки [43].

Історичні факти завжди мають кілька інтерпретацій, що дозволяє учням розвивати вміння аналізувати і порівнювати різні точки зору. Крім того, історія вчить учнів розуміти контекст, у якому відбувалися події, і це допомагає оцінювати значення та наслідки різних історичних явищ. Вивчення історії також заохочує критичний підхід до джерел інформації: учні навчаються порівнювати різні джерела та враховувати їхню суб'єктивність або обмеженість.

Основні етапи розвитку критичного мислення під час вивчення історії:

1. Аналіз і інтерпретація історичних джерел

Учні навчаються працювати з різноманітними джерелами: від письмових документів до археологічних знахідок. Вони повинні не тільки розуміти, що написано в джерелі, але й ставити під питання авторські наміри, обмеження або перекручення фактів.

2. Порівняння різних точок зору

Історія, як правило, не має однозначної інтерпретації. Учні вчаться порівнювати різні підходи до опису одних і тих самих подій, аналізувати, чому деякі факти можуть бути по-різному трактовані залежно від культурного чи політичного контексту.

3. Формування висновків на основі фактичних даних

Вивчення історії стимулює учнів робити власні висновки, спираючись на факти. Це допомагає їм розвивати вміння мислити логічно, виділяти головне й підтримувати свої висновки аргументами.

4. Оцінка причинно-наслідкових зв'язків

Критичне мислення включає здатність оцінювати не лише самі події, але й їхні наслідки, причини, які призвели до певних змін. Учні навчаються визначати, які чинники сприяли розвитку подій, і передбачати можливі наслідки для суспільства.

5. Розгляд альтернативних історичних сценаріїв

Історія не завжди має лише один правильний шлях. Учні, аналізуючи альтернативи, намагаються розібратися, що могло б статися, якби історичні події розвивалися по іншому сценарію.

Таблиця 3.7 Етапи розвитку критичного мислення через вивчення історії

Етап	Опис
Аналіз і інтерпретація джерел	Учні вчать працювати з різними історичними джерелами, оцінюючи їх достовірність і контекст.
Порівняння різних точок зору	Аналізують різні інтерпретації одних і тих самих подій, що дозволяє побачити багатогранність історії.
Формування висновків на основі фактів	Учні роблять висновки, спираючись на аргументовані факти, розвиваючи логіку та аргументацію.
Оцінка причинно-наслідкових зв'язків	Визначення причин подій та їхніх наслідків, що розвиває здатність до глибокого аналізу.
Розгляд альтернативних сценаріїв	Оцінка альтернативних варіантів розвитку подій та їхніх можливих наслідків.

У процесі вивчення історії учні активно працюють із фактами, що дозволяє їм розвивати важливі аналітичні навички. Вони повинні не лише запам'ятовувати факти, але й вміти їх аналізувати, зіставляти, робити висновки на основі даних.

Прикладом може бути робота з подіями Другої світової війни, де учні порівнюють причини конфлікту, розглядають різні політичні, економічні та соціальні фактори, які сприяли війні. Вони вчать оцінювати, які з цих факторів мали найбільший вплив на розвиток подій [47].

Навички аналізу є одними з найважливіших для розвитку критичного мислення у учнів. Вміння аналізувати факти, ідеї та події допомагає учням краще розуміти навколишній світ і приймати обґрунтовані рішення. Процес аналізу є центральним у навчанні, оскільки дозволяє учням не лише засвоювати інформацію, але й активно взаємодіяти з нею, критично оцінюючи та створюючи власні висновки. Покращення навичок аналізу можна досягти через впровадження певних методів та практик на уроках. Розглянемо, як покращити навички аналізу у учнів за допомогою різних методів, вправ і стратегій.

1. Визначення аналізу та його значення. Аналіз — це процес, під час якого учень розбиває складний матеріал на частини для кращого розуміння, встановлюючи зв'язки між ними, виявляючи закономірності і принципи. Важливо, що при аналізі не лише вивчаються факти, а й шукаються причини, наслідки та взаємозв'язки, що сприяє глибшому розумінню.

Робота з різними текстами — це ефективний спосіб покращити навички аналізу. Під час аналізу текстів учні можуть працювати з історичними документами, літературними творами або науковими статтями, розбираючи їх на ключові частини.

Цей метод не лише дозволяє учням краще розуміти зміст тексту, але й дає їм можливість відточити свої навички критичного мислення. Наприклад, учень може оцінювати, наскільки переконливими є факти, на яких ґрунтується текст, та чи є суперечності в його викладі.

Мозковий штурм — це метод, який допомагає учням розвивати навички аналізу через активне обговорення теми. Під час мозкового штурму учні можуть висловлювати різні ідеї та думки з приводу певної проблеми, при цьому всі ідеї мають рівну вагу. Це дозволяє не тільки зібрати різноманітні підходи до вирішення питання, а й проаналізувати кожен з них [39, с. 50].

Наприклад, під час вивчення певної історичної події, учні можуть запропонувати різні причини її виникнення, а також можливі наслідки, що

дозволяє оцінити ситуацію з різних точок зору. Важливо, щоб учні вміли аналізувати ідеї та пропозиції, виділяючи найбільш значущі або ймовірні.

Кейс-метод — це метод, за якого учням пропонується розв'язання конкретної ситуації або проблеми. Цей метод дозволяє учням застосовувати навички аналізу на практиці. Учні мають вивчити конкретний випадок, визначити його основні проблеми, проаналізувати дії учасників і запропонувати варіанти вирішення ситуації.

Наприклад, на уроці історії вчитель може представити конкретний історичний конфлікт і попросити учнів проаналізувати рішення, прийняті учасниками, і виявити, чи були вони обґрунтованими. Цей метод дає учням можливість зануритися в реальні історичні ситуації, щоб покращити свої аналітичні здібності.

Застосування візуальних матеріалів, таких як карти, графіки, діаграми, також є ефективним способом для розвитку навичок аналізу. Під час уроків історії учні можуть аналізувати різні картографічні матеріали, щоб з'ясувати, як змінювались кордони держав, а також порівнювати динаміку розвитку подій.

Аналіз карт і діаграм допомагає не лише зрозуміти хронологію подій, але й побачити взаємозв'язки між різними історичними факторами (наприклад, економічними, політичними, соціальними). Учні вчаться читати та інтерпретувати візуальні дані, що є важливим елементом їхнього розвитку як аналітиків [29].

Навички аналізу можна розвивати не тільки в межах історії, а й за допомогою інтеграції з іншими дисциплінами. Наприклад, під час вивчення економічних, політичних чи соціальних аспектів історії, можна звертатися до уроків географії, економіки чи літератури. Це допомагає учням побачити зв'язки між різними сферами знань і краще зрозуміти вплив різних факторів на історичні події.

Вчитель має бути не лише джерелом знань, але й модератором та наставником у процесі розвитку навичок аналізу. Важливо створити

атмосферу, де учні відчують себе вільно для висловлення своїх думок, задають питання та активно обговорюють матеріал. Вчитель повинен надавати учням можливості для самостійного пошуку інформації, формулювання висновків та виведення причинно-наслідкових зв'язків.

Оцінка навичок аналізу повинна бути комплексною та систематичною. Важливо не лише оцінювати правильність висновків, але й враховувати, як учні підходять до аналізу: чи вміють вони використовувати різні джерела інформації, чи можуть обґрунтувати свої думки, чи здатні враховувати різні перспективи. Вчитель може використовувати різноманітні форми оцінки: усні виступи, письмові роботи, проекти, дискусії.

Оцінка достовірності джерел є ключовою складовою розвитку критичного мислення, особливо в контексті історії. Історики часто працюють з різноманітними джерелами, і вміння правильно їх оцінювати є важливим для точності висновків. Як навчити учнів правильно оцінювати достовірність джерел інформації? Розглянемо основні аспекти цього процесу.

Достовірність джерела визначається його точністю, правдивістю та об'єктивністю. Джерело може бути достовірним, якщо воно містить правдиву інформацію і було створене з урахуванням об'єктивності та неупередженості. Однак у практиці історії джерела можуть бути упередженими через особисті погляди авторів, контекст, у якому вони були створені, чи зацікавленість в особистих чи політичних інтересах.

У процесі вивчення історії учні мають справу з різними типами джерел, кожне з яких може мати свої переваги та обмеження.

Таблиця 3.8 Основні типи джерел і особливості їх достовірності

Тип джерела	Опис	Особливості достовірності
Письмові джерела	Книги, статті, документи, листи, офіційні акти	Можуть містити суб'єктивізм, особливо якщо автор має особисту чи політичну зацікавленість.
Усні джерела	Свідчення очевидців, спогади, інтерв'ю	Можуть бути упередженими, неповними або забутими, часто залежить від пам'яті свідка.
Візуальні джерела	Фотографії, карти, малюнки	Можуть бути маніпульованими або упрощеними, оскільки візуальне відображення часто має суб'єктивний характер.

Тип джерела	Опис	Особливості достовірності
Археологічні джерела	Руїни, артефакти, предмети	Не завжди дають повне уявлення про події, можуть бути інтерпретовані по-різному.
Електронні джерела	Інтернет-сторінки, цифрові архіви	Могуть бути частково або повністю фальсифікованими, важлива перевірка достовірності сайту чи публікації.

Одним із перших кроків у процесі оцінки достовірності є розуміння контексту, у якому джерело було створено [30].

Одним із основних викликів у роботі з історичними джерелами є виявлення упередженості або маніпуляцій. Це особливо стосується джерел, які мають політичний або ідеологічний контекст.

Критичне мислення має важливе значення в оцінці достовірності джерел. Учні повинні навчитися ставити під сумнів отриману інформацію, запитуючи, хто, коли, де та чому створив це джерело, а також чи може джерело бути частково або повністю упередженим.

Оцінка достовірності джерел — це невід'ємна частина вивчення історії та розвитку критичного мислення. Учні повинні розвивати вміння визначати, чи є джерело правдивим, чому воно може бути спотвореним і як на його достовірність можуть впливати різні фактори. Вміння аналізувати джерела дозволяє учням ставити під сумнів надану інформацію, критично її оцінювати та робити більш обґрунтовані висновки.

Розвиток навичок порівняння та інтерпретації є важливим елементом вивчення історії, оскільки дозволяє учням не тільки засвоювати факти, а й глибше розуміти історичні події через різні точки зору. Це вміння дає можливість учням критично оцінювати різноманітні інтерпретації подій, порівнювати різні історичні джерела та знаходити взаємозв'язки між подіями, що можуть виглядати відмінно на перший погляд, але мають спільне коріння.

Порівняння різних точок зору є основною частиною історичних досліджень. Історія не є однозначною і часто різні історики, свідки або джерела можуть по-різному трактувати одну й ту ж подію. Завдяки порівнянню учні здобувають не лише факти, а й усвідомлення того, як

контекст, соціальний статус автора чи ідеологічні переконання можуть впливати на інтерпретацію подій.

Для розвитку критичного мислення учнів важливо проводити порівняння різних інтерпретацій одних і тих же подій. Наприклад, під час вивчення Великої Французької революції можна розглянути різні теорії та погляди істориків на її причини табл. 3.9

Таблиця 3.9 Порівняння різних інтерпретацій одних і тих же подій

Точка зору	Опис	Приклад
Політична точка зору	Один з істориків може підкреслювати політичні аспекти революції, такі як криза абсолютної монархії, погіршення становища короля Людовика XVI.	Влада монархії та її вплив на революцію.
Соціальна точка зору	Інший історик може акцентувати увагу на соціальних нерівностях, які призвели до бідності, що стала каталізатором для бунтів.	Соціальна нерівність між станами.
Економічна точка зору	Третій історик може розглядати економічні фактори, такі як борги Франції та висока податкова нагрузка на сільське населення.	Економічна криза як основний фактор революції.

Порівнюючи ці різні точки зору, учні можуть зрозуміти, що кожен аспект революції має свою важливість і може бути інтерпретований по-різному в залежності від того, на якому рівні (політичному, соціальному чи економічному) здійснюється аналіз.

Інтерпретація — це здатність зрозуміти і пояснити значення історичних подій, на основі наданих джерел та контексту. Історія — це не лише набір фактів, а складний процес, в якому кожен історик чи свідок вносить свій власний погляд, залежно від своїх переконань і досвіду. Вміння правильно інтерпретувати події дозволяє учням виявити, як змінилася історична ситуація залежно від змін у суспільних умовах, культурних факторах, а також від власних уподобань і переконань тих, хто описує події.

Таблиця 3.10. Підхід до інтерпретації

Підхід до інтерпретації	Пояснення	Приклад
Ідеологічний підхід	З'ясування, як ідеологія автора впливає на подання історичних подій.	Інтерпретація подій через призму політичної ідеології

Підхід до інтерпретації	Пояснення	Приклад
		автора.
Соціально-культурний підхід	Оцінка того, як соціальні та культурні умови певної епохи могли вплинути на інтерпретацію подій.	Вплив соціальної нерівності на трактування історії.
Історичний підхід	Вивчення подій через призму змін в історичному контексті та розвитку суспільства.	Розгляд політичних змін як відображення більш глибоких історичних процесів.

Розвиток навичок порівняння та інтерпретації є важливим кроком у навчанні історії, оскільки дозволяє учням краще розуміти складність історичних процесів. Порівнюючи різні точки зору, учні вчаться бачити події з різних перспектив і розуміти, що історія — це не лише набір фактів, а динамічний процес, в якому важливо враховувати різні аспекти та інтерпретації.

Учні вчаться визначати, які чинники стали причиною певних історичних подій, а також оцінювати їхні наслідки. Наприклад, під час вивчення Першої світової війни вони з'ясують, як на розвиток подій вплинули соціальні та економічні фактори, і як ці події змінили європейський континент. Важливою частиною цього процесу є розуміння, що одна й та ж подія може мати різні наслідки для різних груп людей.

Таблиця 3.11 Основні аспекти критичного мислення в історії

Аспект	Опис
Аналіз джерел	Критичне оцінювання достовірності та контексту історичних джерел.
Порівняння різних інтерпретацій	Порівняння різних підходів та точок зору до одних і тих самих подій.
Оцінка причинно-наслідкових зв'язків	Аналіз причин і наслідків подій, що дозволяє розвинути логічне мислення.
Інтерпретація та оцінка фактів	Розуміння історичних фактів та їхніх значень, а також оцінка їхніх наслідків.
Порівняння альтернативних варіантів	Вивчення альтернативних сценаріїв подій та їх можливі наслідки.

Вивчення історії сприяє розвитку критичного мислення учнів, оскільки навчає їх аналізувати, порівнювати, оцінювати та робити власні висновки на основі фактів. Крім того, історія дозволяє розвивати навички роботи з джерелами інформації, що є надзвичайно важливими для формування самостійної думки та здатності до прийняття обґрунтованих рішень у майбутньому.

3.3. Історія як засіб виховання громадянської відповідальності здобувачів освіти

Історія займає важливе місце у формуванні громадянської відповідальності учнів. Завдяки вивченню історії, учні не лише здобувають знання про минулі події, а й розвивають у собі цінності та моральні принципи, що сприяють формуванню їх як свідомих громадян. Історія дає можливість зрозуміти, як розвивалася країна, які процеси сприяли становленню національної ідентичності, як війни та інші глобальні події вплинули на життя людей, а також дає уроки про відповідальність кожного за зміни в суспільстві.

Історія формує у здобувачів освіти усвідомлення важливості історичного досвіду для майбутнього. Вивчаючи історію, учні усвідомлюють, як події минулого впливають на сьогодення, і що кожен громадянин має свою роль у розвитку країни. Наприклад, розгляд таких подій, як боротьба за незалежність або громадянські війни, дає учням розуміння, що національна незалежність — це результат постійних зусиль і боротьби багатьох поколінь. Це допомагає розвивати у здобувачів освіти почуття відповідальності за свою країну та її майбутнє.

Одним з головних завдань вивчення історії є формування громадянської відповідальності через осмислення історичних подій та вчинків людей. Історія дає приклади як негативних, так і позитивних рішень, які мали великий вплив на суспільство. Наприклад, розгляд історії боротьби за громадянські права в різних країнах (США, Україна, Африка) допомагає

учням усвідомити важливість захисту прав людини та рівності, і формує відчуття відповідальності за забезпечення цих прав у сучасному суспільстві.

Завдання для учнів:

- Ознайомлення з історією боротьби за права людини та її впливом на сучасність.
- Визначення ролі громадян у підтримці демократичних цінностей.
- Розгляд моральних аспектів історичних подій.

Вивчення історичних постатей, їхніх вчинків та рішень допомагає зрозуміти, як можна використовувати знання для позитивних змін у суспільстві. Постаті, такі як Махатма Ганді, Оскар Шиндлер, Лев Толстой, демонструють приклади, коли особисті рішення могли змінювати долю цілих націй чи народів. Важливо не лише вивчати їхні досягнення, а й розуміти, які моральні переконання та цінності ними керували. Це дозволяє учням оцінити, як їхні власні вчинки можуть вплинути на суспільство, і розвиває почуття відповідальності за свої дії.

Історія дозволяє зрозуміти, що кожен громадянин, навіть у найменших вчинках, може бути причетним до великих змін. Наприклад, під час вивчення історії політичних рухів чи соціальних змін, учні вчаться оцінювати, як маленька дія може сприяти великому зрушенню в суспільстві. Історія дає їм знання про те, як важливо бути активним громадянином, не залишатися байдужим до проблем суспільства, намагатися змінювати ситуацію на краще.

Вивчення історії дозволяє учням зрозуміти важливість моральних принципів, таких як чесність, справедливість, підтримка прав людини та боротьба за свободу. Історія багата прикладами боротьби за права та свободи, а також за справедливість. Наприклад, вивчення діяльності правозахисників та боротьби за рівноправ'я може мотивувати учнів до активної громадянської позиції. Виховання цих цінностей через історію допомагає учням зрозуміти, що їхні вчинки мають важливе значення для розвитку суспільства.

Вивчення історії дозволяє зрозуміти, що кожен громадянин має свою роль у розвитку суспільства, і його рішення можуть змінювати світ навколо.

Роль громадянина у демократичному суспільстві включає відповідальність за дотримання законів, боротьбу з несправедливістю, захист прав людини та підтримку правопорядку. Уроки історії показують, що в історії кожна людина може відігравати важливу роль, і це допомагає учням усвідомити, як їхні вчинки можуть впливати на майбутнє.

Одним з важливих аспектів громадянської відповідальності є почуття патріотизму — гордості за свою країну, за її досягнення та перемоги. Історія рідної країни дає учням можливість ознайомитися з тим, як будувалася національна ідентичність, що робило країну сильною та незалежною, і чому важливо зберігати її спадщину. Патріотизм не лише улюблене почуття, але й готовність діяти в інтересах своєї країни та її розвитку.

Історія сприяє розвитку критичного мислення, яке є основою громадянської відповідальності. Вивчаючи історичні події, учні навчаються аналізувати інформацію, співставляти факти, порівнювати різні точки зору та приймати зважені рішення. Вони також вчать визначати, чи є певні події важливими для суспільства, і що можна зробити для покращення ситуації.

Організація дебатів на уроках історії дає учням можливість не лише висловити свої думки, а й навчитися слухати інших, аналізувати різні точки зору та приходити до консенсусу. Дискусії та дебати допомагають учням формувати свої громадянські позиції, навчитися розуміти важливість своєї думки в суспільстві і брати на себе відповідальність за свою точку зору.

Проектна діяльність дає можливість учням глибше вивчати історичні події та застосовувати отримані знання на практиці. Наприклад, проекти на тему «Боротьба за права людини» або «Історія політичних рухів» можуть допомогти учням не тільки поглиблено вивчити історію, а й реалізувати соціальні ініціативи, що сприяють розвитку суспільства. Проектна діяльність вчить учнів працювати в команді, вирішувати проблеми та брати на себе відповідальність за результат.

Рольові ігри дозволяють учням на практиці відтворювати історичні ситуації та події, що дає змогу краще зрозуміти мотивацію і вчинки

історичних постатей. Це сприяє розвитку відповідальності, бо учні самі виступають у ролі історичних персонажів і відчують на собі важливість рішень, які приймали їхні попередники.

Аналіз першоджерел дозволяє учням побачити історію безпосередньо через свідчення учасників подій, їхні документи, мемуари. Це дозволяє краще розуміти справжню мотивацію людей, їхні переконання і погляди. Такі методи навчання сприяють розвитку критичного мислення та об'єктивного підходу до історії, що є важливим аспектом громадянської відповідальності.

Виховання громадянської відповідальності є однією з основних цілей сучасної освіти. Історія, як предмет, займає особливе місце в процесі формування у школярів почуття громадянської свідомості та відповідальності перед суспільством, державою та майбутніми поколіннями. Вивчення історії допомагає учням осмислити важливість вибору, рішень та вчинків, які мають далекосяжні наслідки, а також сформувати активну громадянську позицію, яка є важливою для розвитку демократії та стабільного суспільства.

На уроці історії учні не лише вивчають минуле, а й аналізують, як історичні події вплинули на розвиток суспільства, а також чому важливо приймати відповідальні рішення в критичних ситуаціях. Вивчення історії дає можливість учням зрозуміти, як рішення, прийняті в минулому, впливають на сучасність і майбутнє.

Приклад уроку:

- Тема: "Громадянська відповідальність під час національно-визвольних рухів України".
- Мета: Ознайомити учнів із боротьбою українського народу за незалежність, виховувати в них почуття патріотизму та відповідальності за долю країни.

Учні на прикладі конкретних історичних особистостей (наприклад, Богдан Хмельницький, Михайло Грушевський) аналізують, якими були наслідки їхніх рішень для української нації. Чи могли вони діяти по-іншому? Які фактори, на їхню думку, вплинули на їхні рішення?

Аналіз документів, актів, свідчень учасників подій сприяє розвитку в учнів навичок критичного мислення та оцінки достовірності інформації. Однак важливо, щоб учні не тільки читали, але й обговорювали та інтерпретували ці джерела, звертаючи увагу на контекст, у якому вони були створені.

Приклад уроку:

- Тема: "Право на незалежність: декларація української незалежності 1991 року".
- Мета: Ознайомити учнів з історією проголошення незалежності України, допомогти усвідомити важливість демократичних процесів та роль кожного громадянина в них.

Учні працюють з текстом Декларації про державний суверенітет України та Декларації про незалежність, оцінюючи, якими були виклики та наслідки цих рішень для національної безпеки, територіальної цілісності та прав людини.

Метод рольових ігор дає можливість учням «пережити» історичні моменти, взявши на себе ролі важливих історичних персонажів. Це дозволяє дітям не тільки краще зрозуміти мотиви їхніх дій, а й розвинути емоційний зв'язок із ситуацією, що відбувалася в минулому, а також усвідомити важливість громадянської відповідальності.

Приклад уроку:

- Тема: "Громадянська позиція під час революційних змін в Україні".
- Мета: Дати учням можливість сприйняти історичні події через участь у рольовій грі, де вони повинні будуть приймати рішення як громадяни в умовах революційних змін.

Учні розподіляються на групи, кожна з яких отримує роль (наприклад, представники уряду, опозиції, військові, громадські активісти). Вони повинні приймати рішення, які впливають на долю країни та її громадян, враховуючи політичні, соціальні та економічні обставини. Це навчить їх розуміти, чому кожне рішення має важливі наслідки.

Обговорення на уроці історії створює умови для розвитку в учнів навичок аргументації та відстоювання своєї точки зору. У процесі обговорення учні вчаться висловлювати свою думку, слухати інших, аналізувати їхні позиції, що є важливим компонентом громадянської відповідальності.

Приклад уроку:

- Тема: "Права людини в Україні: історія та сучасність".
- Мета: Ознайомити учнів з історією боротьби за права людини в Україні, допомогти зрозуміти, чому громадяни мають не тільки права, але й обов'язки.

Під час уроку учні обговорюють важливі питання:

- Чи змінювались права людини в Україні з часом?
- Як ми можемо підтримати ці права у сучасному світі?
- Яка роль держави в захисті прав людини?

Обговорення цих питань допомагає учням усвідомити свою роль у розвитку громадянського суспільства, активізує бажання брати участь у важливих соціальних процесах.

Проектна діяльність на уроках історії допомагає учням глибше дослідити історичні теми і самостійно робити висновки про важливість громадянської відповідальності. Наприклад, учні можуть розробити проекти, присвячені історії боротьби за права людини, вивчити, які реформи були успішними, а які — не дуже, і визначити, що можна зробити для покращення правової ситуації в країні.

Приклад проекту:

- Тема: "Роль громадян у захисті прав людини: досвід України та інших країн".
- Мета: Дослідити, як різні країни справляються з порушеннями прав людини, розробити власні ідеї для поліпшення ситуації в Україні.

Учні працюють над проектами в групах, готують презентації, складають доповіді та обговорюють їх. Важливо, що під час цієї роботи вони

вивчають історію прав людини в Україні та в інших країнах, аналізують причини порушень прав і пропонують шляхи вирішення.

Історія є потужним інструментом для формування у здобувачів освіти громадянської відповідальності. Через вивчення історичних подій, аналіз соціальних процесів, обговорення важливих питань, учні набувають розуміння значення активної громадянської позиції. Вони усвідомлюють, що кожна дія, кожне рішення, яке вони приймають сьогодні, має значення для майбутнього їхньої країни, і саме від їхніх дій залежить розвиток демократичного суспільства.

Висновки

Історія є наукою, що досліджує розвиток суспільства в часі, аналізуючи минулі події, процеси та явища, які впливали на формування сучасних культур, держав, економічних і соціальних структур. Як навчальна дисципліна, історія допомагає учням зрозуміти не лише факти минулого, а й механізми розвитку цивілізацій, здобутки та помилки попередніх поколінь. Це важливий інструмент для формування у молоді патріотичних почуттів, а також для критичного осмислення подій, які стали визначальними для розвитку сучасних суспільств. Історія навчить учнів аналізувати, порівнювати, оцінювати, формувати розуміння причин і наслідків подій.

Історія має значний вплив на розвиток особистості, оскільки вона допомагає формувати у учнів моральні, етичні, соціальні та громадянські цінності. Вивчення історії сприяє вихованню патріотизму, розуміння важливості відповідальності за майбутнє країни, формуванню високих моральних принципів. Через аналіз історичних подій учні вчаться розуміти, що будь-яке суспільство має свої труднощі, перемоги та поразки, і кожен громадянин має свій внесок у розвиток держави. Історична освіта сприяє розвитку критичного мислення, здатності робити обґрунтовані висновки, а також взаємодіяти з іншими людьми в умовах соціальної відповідальності.

Міжнародний досвід викладання історії показує, що в різних країнах існують специфічні підходи до навчання історії, які враховують історичні традиції, культурні особливості та соціальні потреби. У розвинених країнах, таких як США, Великобританія та Канада, існує велика увага до розвитку критичного мислення та аналізу різних джерел інформації. Наприклад, у Великобританії активно застосовуються методи порівняльного аналізу історичних подій та джерел, а в США велика увага приділяється мультикультуралізму та розумінню історії з різних точок зору. В Україні варто враховувати цей досвід, інтегруючи методи, які сприяють розвитку учнів як критичних мислителів, здатних аналізувати різні перспективи.

Нормативно-правова база викладання історії в українських школах включає державні освітні стандарти, програми, підручники та методичні матеріали, які визначають зміст і організацію навчального процесу. В Україні історія викладається як обов'язковий предмет у середніх школах, а також є складовою частиною державної атестації учнів. Серед основних нормативно-правових актів є Закон України "Про освіту", який визначає основні завдання навчання історії, а також програми для початкової, середньої та старшої школи, що орієнтовані на формування історичної свідомості та громадянської відповідальності учнів.

Аналіз навчальних програм з історії в українських школах показує, що в останні роки активно впроваджуються інтерактивні методи навчання, що дозволяють учням більше залучатися до процесу пізнання історії. Зміст програм охоплює основні етапи розвитку людства, від стародавніх цивілізацій до сучасного світу. Важливим аспектом є інтеграція української історії в загальносвітову картину, що дозволяє школярам краще розуміти місце України в глобальних процесах. Також варто зазначити акцент на розвитку критичного мислення, аналізі джерел інформації та інтерпретації історичних подій.

Методи та форми викладання історії в українських школах включають лекції, бесіди, рольові ігри, проектну діяльність, роботу з історичними джерелами. Особливу увагу варто приділяти інтерактивним методам, що дозволяють учням не лише засвоювати інформацію, а й активно взаємодіяти з нею, аналізувати її, порівнювати різні точки зору та робити власні висновки. Важливо також використовувати методи, які сприяють розвитку емоційного зв'язку учнів з матеріалом, що вивчається, наприклад, через моделювання історичних ситуацій.

Історія є ключовим інструментом формування національної ідентичності, оскільки вона допомагає учням зрозуміти корені своєї нації, її культурні та історичні особливості. Знання своєї історії, усвідомлення значення національних героїв і подій є основою для розвитку почуття

патріотизму, поваги до культурної спадщини та громадянської відповідальності. Історія вчить учнів цінувати свою незалежність, культуру, традиції та мову.

Вивчення історії значною мірою сприяє розвитку критичного мислення учнів, оскільки вони вчать аналізувати різні джерела інформації, порівнювати різні інтерпретації подій і робити обґрунтовані висновки. Оскільки історія часто має кілька точок зору, учні вчать оцінювати достовірність джерел, визначати їхні переваги та обмеження, що є важливим аспектом розвитку критичного мислення.

Історія відіграє важливу роль у вихованні громадянської відповідальності, оскільки вона допомагає учням зрозуміти, як їхні вчинки можуть вплинути на суспільство та державу. Вивчення історії дає можливість проаналізувати, як громадяни в минулому боролися за свої права, свободи та незалежність, що є основою для формування активної громадянської позиції. Історія вчить відповідальності за майбутнє країни, усвідомлення важливості участі в політичних і соціальних процесах.

Вивчення історії є основним елементом в освітньому процесі, який сприяє формуванню у учнів важливих навичок, таких як критичне мислення, аналіз джерел, порівняння та інтерпретація різних точок зору. Історія є важливим інструментом для виховання громадянської відповідальності, національної ідентичності та патріотизму. Для забезпечення ефективного викладання історії в школах необхідно застосовувати сучасні методи та форми навчання, орієнтуючись на міжнародний досвід і враховуючи нормативно-правову базу. Важливо також проводити регулярний аналіз навчальних програм, щоб забезпечити їх відповідність потребам сучасного суспільства та запитам учнів.

Список використаних джерел

1. Баханов К. О. *Інноваційні системи, технології і моделі навчання історії в школі* / К. О. Баханов. – Запоріжжя : Просвіта, 2004. 278 с.
2. Вербицька П. В. Проблеми історичної пам'яті у проекції на завдання сучасної історичної освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Держава та армія. 2012. № 724. С. 251–254.
3. Власова Н. С. Підвищення мотивації та інтересу учнів до вивчення історії шляхом впровадження на уроках принципу BYOD. *Schoollife*. 2019. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.schoollife.org.ua/443-2019/> (дата звернення: 15.10.2024).
4. Гирич І. Чи суперечить національний міф історичній правді? *Українська історична дидактика. Міжнародний діалог*. Київ, 2000. С. 15.
5. Грицак Я. *Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст.* Київ: Генеза, 2000. 360 с.
6. Грицак Я. *Українська історіографія 1991–2001: десятиліття змін. Україна модерна*. 2005. № 9. С. 43–68.
7. Гулюк Ю. А. Міжнародні відносини (1918–1930 рр.) (10 клас. Всесвітня історія). *Schoollife*. – 2019. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.schoollife.org.ua/414-2019/> (дата звернення: 16.10.2024).
8. Гупан Н. М. *Методика навчання історії в школі* : навч. посіб. / Н. М. Гупан. – Київ : Вища школа, 2001. 272 с.
9. Дашкевич Я. Дорогами української Клію. Про становище історичної науки в Україні. *Україна в минулому. Вип. 8. Київ–Львів*, 1996. С. 53–63.
10. Дашкевич Я. Стан української історичної науки та завдання Наукового товариства ім. Т. Шевченка. «Учи неможлими устами сказати правду»: історична есеїстка. Київ: Темпора, 2000. С. 320–328.
11. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF> (дата звернення: 16.10.2024).
12. Дмитренко В. Г. *Сучасний урок: модульна технологія навчання*. *Schoollife*. 2019. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.schoollife.org.ua/637-2019/> (дата звернення: 01.11.2024).
13. Дубінський В. А. *Методика викладання історії в школі: навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів*

історичного факультету. 2-ге вид., випр. і доп. Кам'янець-Подільський: Видавництво КПНУ ім. І. Огієнка, 2019. 86 с.

14. Закон України «Про повну загальну середню освіту»: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 16.10.2024).

15. Зашкільняк Л. *Виклики сучасної історіографії: світовий та український контексти. Україна модерна. 2005. № 9. С. 7–14.*

16. Зашкільняк Л. *Методологічні аспекти світового історіографічного процесу і сучасна українська історична наука. У: Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми / за ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2004. С. 24–57.*

17. Зашкільняк Л. *Сучасна світова історіографія. Львів: ПАІС, 2007. 312 с.*

18. Збірка методичних рекомендацій до відзначення пам'ятних дат у загальноосвітніх навчальних закладах / упоряд. Г. Байкеніч, О. Охрімчук. Дніпро: Ліра ЛТД, 2016. 120 с.

19. Зелінська Є. І. *Національна самосвідомість та фактори її формування. Філософські проблеми гуманітарних наук. 2009. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.infolibrary.com.ua/books-text-11405.html> (дата звернення: 01.11.2024).*

20. Касьянов Г. *«Націоналізація» історії: нормативна історіографія, канон та їхні суперники (Україна 1990-х). У: Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми / за ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2004. С. 57–73.*

21. Касьянов Г. *Ще не вмерла українська історіографія. Критика. 2002. № 54. 57 с.*

22. Кузнєцова В. О. *Вивчення народознавства та історії рідного краю як засіб розвитку пізнавальних інтересів дітей з порушенням слуху. Schoollife. 2020. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.schoollife.org.ua/35-2020/> (дата звернення: 06.11.2024).*

23. Кулішенко Л. *Національна свідомість крізь призму світоглядних позицій українців. Світогляд – Філософія – Релігія. 2011. № 1(1). [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5276/1/> (дата звернення: 03.12.2024).*

24. Мальований В. Ф. *Узагальнення знань і тематичне оцінювання з теми «США та Канада. Країни Західної Європи» (11 клас. Всесвітня історія).* Schoollife. 2019. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.schoollife.org.ua/410-2019/> (дата звернення: 03.12.2024).

25. Масненко В. *Історична пам'ять як основа формування національної свідомості.* Український історичний журнал. 2002. № 5. С. 49-62.

26. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. Київ: МОН України, 2015. [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/patriotichne-vix-metodichni-19-05-2015.pdf> (дата звернення: 01.02.2025).

27. Методичні рекомендації про викладання курсів духовно-морального спрямування у 2021/2022 навчальному році: додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 22.09.2021 № 1/9-482 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-pro-vykladannya-kursiv-duhovno-moralnogo-spryamuvannya-u-2021-2022-navchalnomu-rotsi/> (дата звернення 01.11.2024).

28. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/patriotichne-vix-metodichni-19-05-2015.pdf> (дата звернення 01.11.2024).

29. Методичні рекомендації про викладання курсів духовно-морального спрямування у 2021/2022 навчальному році: додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 22.09.2021 № 1/9-482 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-pro-vykladannyakursivduhovno-moralnogo-spryamuvannya-u-2021-2022-navchalnomu-rotsi/> (дата звернення 13.12.2024).

30. Методичні рекомендації щодо 100-річчя української революції 1917–1921 років. Український інститут національної пам'яті. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.memory.gov.ua/methodicmaterial/metodichni-rekomendatsii-do-100-richchya-ukrainskoi-revolutsii-1917-1921-rokiv> (дата звернення: 01.02.2025).

31. Михайлишин Г. *Український менталітет в ієрархії цінностей освіти.* Гірська школа українських Карпат. 2013. № 10. С. 89–92.

32. Навчальні програми з історії для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти / Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення 13.12.2024).
33. Пометун О. І. *Сучасний урок історії: інтерактивні технології навчання* / О. І. Пометун, І. О. Фрейман. – Київ : Генеза, 2006. 256 с.
34. Редькіна Г. М. *Розвиток національної свідомості українців в умовах державної незалежності. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ, 2010. Вип. 19. С. 144–155.
35. Саліванова М. В. *Використання документальних джерел на уроках історії та правознавства*. Schoollife. 2017. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.schoollife.org.ua/1145-2017/> (дата звернення: 01.03.2025).
36. Сирота М. В. *Теоретичні аспекти методичної проблеми педагога «Формування національно-історичної свідомості та виховання патріотизму під час освітнього процесу з історії»*. Schoollife. 2020. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.schoollife.org.ua/281-2020/> (дата звернення: 01.03.2025).
37. Слободян М. І. *Компетентнісний підхід до навчання на уроках історії*. Schoollife. 2018. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.schoollife.org.ua/807-2018/> (дата звернення: 01.03.2025).
38. Сучасні технології у викладанні історії в школі: теоретичні засади студентської педагогічної практики. Schoollife. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.schoollife.org.ua> (дата звернення: 10.03.2025).
39. Удод О. А. *Методика навчання історії: традиції та інновації* / О. А. Удод. – Київ : Освіта, 2010. 224 с.
40. Удод О. А. *Шкільна історична освіта як репрезентант політики пам'яті. Національна та історична пам'ять*. 2013. Вип. 8. С. 8–13.
41. Франко І. *Поза межами можливого. У: Політологія кінець XIX – перша пол. XX ст. Хрестоматія* / за ред. О. І. Семківа. Львів: Світ, 1996. С. 72–80.
42. Царенко О. А. *Політичні портрети лідерів світу (Ф. Д. Рузвельт, Ф. Франко, Б. Муссоліні, А. Гітлер) (10 клас. Всесвітня історія)*. Schoollife. 2021. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.schoollife.org.ua/296-2021/> (дата звернення: 10.03.2025).
43. Ющишин О. І. *Поняття національного характеру, ментальності і національної свідомості як інструмент культурологічного аналізу. Наука. Релігія. Суспільство*. 2010. № 3. С. 221–227.

44. Яковенко Г. Г. *Методика навчання історії: навчально-методичний посібник*. Харків: ХНАДУ, 2017. 324 с.
45. Яковенко Н. Вступ до історії. Київ: *Критика*, 2007. 376 с.
46. Яковенко Н. *Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України*. 2-ге вид., перероб. і розшир. Київ: *Критика*, 2005. 584 с.
47. Яковенко Н. *Одна Кліо, дві історії*. *Критика*. 2002. № 62. С. 12–14.

Додатки

Додаток А

Тема: «Причини та наслідки Першої світової війни».

Мета уроку: навчальна: ознайомити учнів з основними причинами Першої світової війни; пояснити наслідки війни для Європи та світу; розвиваюча: розвивати вміння аналізувати історичні факти, робити висновки; виховна: виховувати в учнів почуття патріотизму, гуманізму, поваги до історичного минулого свого народу, усвідомлення цінності миру та людського життя; формувати нетерпимість до насильства й агресії.

Обладнання: карта Європи 1914 р. та після Першої світової війни, ТЗН: комп'ютер і проєктор для демонстрації слайдів, мультимедійна презентація з відео та ілюстраціями, роздаткові матеріали (таблиці «Причини – Хід подій – Наслідки»), портрети історичних діячів, уривки документів.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Клас: 10

Хід уроку

1. Організація класу

1.1. Привітання

- Доброго дня, учні. Сьогодні у нас з вами буде незвичайний урок. Урок у форматі лекції.

2. Повідомлення теми уроку

2.1. Оголошення проблемних запитань

- Ми з вами поговоримо про одне з найзначніших подій ХХ століття — Першу світову війну. Події, які розгорнулися в Європі та інших частинах світу, змінили хід історії. Але чому ж почалась ця війна? Які були її причини? Які наслідки для світу вона мала? Ось на ці питання ми і спробуємо відповісти на уроці.

3. Сприймання й усвідомлення нового навчального матеріалу

3.1. Запитання до учнів (Метод «Мозковий штурм»)

- Що ви знаєте про Першу світову війну?

- Коли вона почалася і хто брав у ній участь?
- Як ви думаєте, чому у світі так часто виникають війни?

3.2. Розповідь вчителя з демонструванням слайдів презентації

Вчитель: «Причини війни дуже складні та багатогранні. Основні з них можна поділити на кілька груп:

- політичні фактори
- економічні фактори
- соціальні фактори

-Зараз розглянемо основні причини, які призвели до конфлікту:

1. Політична нестабільність у Європі:

Напруга між великими європейськими державами, що прагнули зберегти свої колонії і вплив.

Конкуренція між двома великими військовими блоками: Троїстий союз (Німеччина, Австро-Угорщина, Італія) та Антанта (Велика Британія, Франція, Росія).

Поглиблення ворожнечі між Німеччиною і Великою Британією через боротьбу за світове домінування.

2. Мілітаризм та гонка озброєнь:

Зростання армій, підготовка до війни, військові союзи та альянси між державами.

Означення, що готовність до війни була присутня в багатьох країнах, і навіть мала певну підтримку в суспільствах.

3. Націоналізм:

Національні рухи на Балканах, зокрема, прагнення сербів та інших народів здобути незалежність від Австро-Угорщини та Османської імперії.

Напруження в Австро-Угорщині через національні меншини (сербів, хорватів, угорців тощо).

4. Інцидент у Сараєво (1914 рік):

Убивство Франца Фердинанда, наслідника австро-угорського трону, сербським націоналістом. Це стало прямим приводом до початку війни.

3.3.Розповідь вчителя з елементами бесіди про наслідки Першої світової війни

- Тепер давайте розглянемо, до яких наслідків призвела Перша світова війна. Вона змінила не тільки політичну карту Європи, але й весь світ.

3.3.1.Демонстрація карти Європи після Першої Світової війни

- Зміна політичної карти Європи:

Розпад Австро-Угорщини, Російської імперії та Османської імперії.

Створення нових незалежних держав: Польща, Чехословаччина, Югославія, Фінляндія, Латвія та інші.

3.4.Розповідь про наслідки війни з демонстрування слайдів презентації (карти розподілу територій після війни, фотографії бойових дій, зображення політичних лідерів того часу).

- Економічні наслідки:

Великі економічні втрати для всіх учасників війни. Руйнація інфраструктури, значне падіння виробництва.

Нова економічна криза в світі, зокрема Велика депресія, що наступила після війни.

- Соціальні наслідки:

Велика кількість жертв: понад 10 мільйонів загиблих і понад 20 мільйонів поранених.

Масова еміграція, біженці, зміни в соціальній структурі та демографії.

- Політичні наслідки:

Скінчення монархій в Німеччині, Росії, Австро-Угорщині та Османській імперії.

Початок революцій в Росії, подальше виникнення радянської влади.

5.Узагальнення і систематизація знань Заклучна частина (5-7 хвилин)

5.1 Узагальнююча бесіда

- Як ви думаєте, чи можна було запобігти Першій світовій війні?
- Які дії можна було б вжити для цього?
- Що змінилося в Європі після закінчення війни?»

6. Підсумок уроку

6.1. Підведення підсумків

-Отже, сьогодні ми з вами розглянули основні причини та наслідки Першої світової війни. Це була війна, що змінила хід історії, але на жаль, не стала останньою великою війною в світі.

6.2. Повідомлення домашнього завдання:

Підготувати реферат на тему «Наслідки Першої світової війни для України».

6.3. Рефлексія

- На наступному уроці ми розглянемо, як Перша світова війна вплинула на Україну. Це була важлива частина української історії, і ми обговоримо ці події більш детально. Але перш ніж закінчити урок, давайте підсумуємо, що нового ви дізналися сьогодні.

Додаток Б

Приклад заняття з розвитку критичного мислення на уроці історії

Тема уроку: Велика французька революція (1789-1799 рр.)

Мета уроку: навчальна: розглянути причини та наслідки Великої французької революції; розвиваюча: розвивати вміння аналізувати різні джерела інформації, формувати критичне мислення через порівняння різних точок зору та альтернативних варіантів подій; виховна: виховувати в учнів повагу до ідеалів свободи, рівності та братерства, почуття справедливості, громадянської відповідальності та усвідомлення цінності демократичних прав людини.

Обладнання: ТЗН: мультимедійний проектор, ноутбук з підготовленою мультимедійною презентацією, *карта Європи кінця XVIII ст.* (політична карта та карта революційних подій у Франції), *портрети видатних діячів революції:* Людовік XVI, Марія-Антуанетта, Мірабо, Робесп'єр, Дантон, Наполеон Бонапарт, *ілюстрації або репродукції картин* (штурм Бастилії, Національна асамблея, прийняття Декларації прав людини і громадянина), *роздаткові матеріали для учнів:* (уривки з «Декларації прав людини і громадянина»; фрагменти публікацій і маніфестів революціонерів; тексти для групового порівняння позицій революціонерів і монархістів), *схеми та таблиці:* (соціальна структура французького суспільства перед революцією; таблиця для порівняння точок зору (революціонери / монархісти); схема «Причини — події — наслідки революції»), *матеріали для роботи в групах і мозкового штурму:* аркуші формату А3, маркери, стікери, відеофрагменти або документальний кліп про події Великої французької революції “Декларація прав людини”.

Тип уроку: засвоєння нових знань

Клас: 9

Хід уроку**1.Організація класу****1.1.Привітання**

-Доброго дня, учні.

2.Повідомлення теми уроку Мотивація навчальної діяльності.

Мета мотивації:

- Спонукаати учнів задуматися над значенням революцій у світі.
- Підготувати учнів до вивчення історії Франції 18 століття і звернути увагу на контекст подій, що привели до революції.

2.1. Оголошення проблемних запитань

- "Чи можуть революції змінювати хід історії? Які революції, на вашу думку, були найбільш значущими в історії?"
- "Як ви думаєте, чи можна було запобігти Великій французькій революції? Як змінилася б Європа, якби ця революція не відбулася?"

3. Сприймання й усвідомлення нового навчального матеріалу**3.1.Коротка лекція вчителя:**

- Вчитель розповідає про передумови Великої французької революції: соціальні нерівності, економічна криза, ідеї Просвітництва, королівська абсолютистська влада.
- Важливі моменти: формування третього стану, революційні ідеї, ключові події революції (штурм Бастилії, формування Національної асамблеї, декларація прав людини і громадянина).

Метод:

- Розповідь вчителя з ілюстраціями та документами (фрагменти статей з того часу, цитати з "Декларації прав людини і громадянина").
- Використання карти для візуалізації територіальних змін, що відбулись після революції.

3.2. Аналіз джерел і документів**Завдання учням:**

- Прочитати уривки з *"Декларації прав людини і громадянина"*, а також статті того часу (наприклад, маніфести революціонерів).
- Відповісти на запитання:
 - "Яку роль, на вашу думку, відіграють ці документи у розвитку ідеї рівності та свободи в світі?"
 - "Як ви вважаєте, чи можна порівняти ці ідеї з сучасними політичними реаліями?"

3.2.1.Обговорення:

- Учні обговорюють, як саме документи відображають революційні ідеї. Вчитель сприяє порівнянню цих ідей з сучасними концепціями прав людини.

Метод:

- Колективне обговорення аналізу джерел, активна участь учнів.

3.3. Порівняння різних точок зору

Завдання:

- Учні розбиваються на групи та отримують завдання порівняти дві основні точки зору на французьку революцію:
 1. Точка зору революціонерів.
 2. Точка зору монархістів (аристократії, прихильників старого режиму).
- Кожна група повинна відповісти на запитання:
 - "Які були основні аргументи обох сторін щодо подій революції?"
 - "Яку роль революція відіграла в розвитку французької та європейської політики?"

Метод:

- Робота в групах. Створення таблиць з перевагами та недоліками кожної точки зору.

Таблиця порівняння точок зору:	
Точка зору	Аргументи
Революціонери	- Потрібна зміна соціального ладу для забезпечення рівних прав і свобод для всіх.
	- Проти абсолютизму, за свободу слова та справедливість.
	- Вірять у право народу на повстання заради досягнення рівності.
Монархісти/Аристократія	- Революція порушує природний порядок, руйнує суспільну стабільність.
	- Засоби насильства під час революції призвели до розрухи та хаосу.
	- Перехід до демократії був би згубним для французької культури і економіки.

3.4. Робота з альтернативними варіантами – 15 хв

Завдання:

- Учні обговорюють запитання: "Що було б, якби Велика французька революція не відбулася? Як би змінилася Європа? Які альтернативні шляхи розвитку подій ви можете запропонувати?"

Метод:

- Мозковий штурм. Учні висловлюють свої думки про можливі альтернативи, зокрема, обговорюють, чи могла б Франція залишитися монархією, чи могла б революція відбутися за іншими обставинами.

5. Узагальнення і систематизація знань

5.1. Формулювання особистого ставлення до історичних процесів

- "Як ви вважаєте, чи можна було уникнути революції, враховуючи соціальні та економічні проблеми того часу?"
- "Які наслідки для Франції та Європи мала революція?"

6. Підсумок уроку

6.1. Повідомлення домашнього завдання:

- Написати есе на тему: "Велика французька революція: необхідність чи помилка?"

Додаток В

Тема: Боротьба за права людини в Україні: історія і сучасність

Мета: навчальна: ознайомити учнів із історією боротьби за права людини в Україні, допомогти їм усвідомити важливість громадянської відповідальності, активної позиції та соціальної справедливості, а також сприяти розвитку критичного мислення через аналіз історичних подій і їхніх наслідків; розвиваюча: розвивати комунікативні навички, уміння аргументовано висловлювати власну позицію під час дискусії. виховна: виховувати повагу до прав і свобод людини, толерантність та гуманізм як основні цінності демократичного суспільства.

Обладнання: ТЗН: мультимедійна презентація, відеофрагменти про боротьбу за права людини в Україні; карта України, портрети видатних правозахисників, уривки з основних документів (Конституція України, Загальна декларація прав людини, Акт проголошення незалежності), таблиці й схеми для аналізу, роздаткові матеріали для групової роботи, картки із завданнями, маркери, аркуші для створення мініпроектів

Тип уроку: Урок-дискусія.

Клас: 10

Хід уроку

1. Організація класу

1.1. Привітання учнів, перевірка готовності до уроку

-Доброго дня, учні. Прошу вас залишити на партах тільки те що пригодиться нам для роботи на уроці – це: ручка та зошит.

2. Повідомлення теми уроку

2.1. Оголошення теми уроку

- Темою нашого сьогоднішнього уроку є: «Боротьба за права людини в Україні: історія і сучасність». Запишіть будь ласка в зошит.

2.1. Окреслення мети уроку

- Сьогодні ми будемо розглядати історію боротьби за права людини в Україні, аналізувати історичні події, які стали важливими для розвитку нашого суспільства, а також поговоримо про те, як можна підтримувати ці права у сучасному світі».

3.Мотивація навчальної діяльності. Актуалізація опорних знань

Вчитель пропонує учням подумати про те, що означає «права людини» і чому це важливо для кожної людини:

3.1.Евристична бесіда

- Що таке права людини?
- Чому важливо знати свої права?
- Які права людини важливі для тебе особисто?

3.2.Демонстрація слайду із зображенням важливих історичних подій

Зображені історичні події пов'язані із боротьбою за права людини в Україні:

- Боротьба за незалежність України.
- Рух за права жінок.
- Розвиток прав людини в часи радянської влади.
- Сучасні проблеми прав людини в Україні.

4.Сприймання й усвідомлення нового навчального матеріалу

4.1.Розповідь вчителя

Вчитель розповідає про основні етапи боротьби за права людини в Україні:

- **Козацька доба:** права та свободи населення в рамках козацької держави, перші спроби соціальної справедливості та прав людини.
- **XVIII-XIX століття:** боротьба за права українських селян, події, пов'язані з кріпосним правом.
- **Початок XX століття:** боротьба за національні права українців, гасла демократичних і правозахисних рухів, діяльність видатних українців у боротьбі за права людини (наприклад, Микола Хвильовий, Левко Лук'яненко).

- **XX століття (радянський період):** репресії проти правозахисників, масові порушення прав людини під час тоталітарного режиму.
- **Незалежна Україна:** прийняття Конституції України, законодавчі ініціативи щодо захисту прав людини, боротьба за свободу слова, права національних меншин, жінок, ЛГБТ+.

4.2. Перегляд відео

Вчитель використовує відео, в якому показано фрагменти документальних фільмів про боротьбу за права людини в Україні, ілюструє цей матеріал за допомогою мультимедійної презентації (слайди з документами, фотографіями, відео).

4.3. Робота з першоджерелами

Вчитель пропонує учням попрацювати з історичними документами:

- Текст декларації про незалежність України.
- Спогади українських правозахисників.
- Виступи про права людини в парламенті України.

Кожен учень отримує фрагмент документа для аналізу. Задача — знайти ключові моменти, які стосуються захисту прав людини та громадянської відповідальності. Учні на основі цих джерел формують власні думки щодо важливості прав людини у розвитку держави.

4.4. Дискусія

- Вчитель розпочинає дискусію, задаючи питання:
 - Чому боротьба за права людини є важливою для кожного громадянина?
 - Як ви вважаєте, чи можливі порушення прав людини в сучасній Україні? Яким чином ми можемо цьому протидіяти?
 - Що ми можемо зробити для підтримки прав людини на рівні громадянського суспільства?
- Учні висловлюють свою думку, аналізують історичні приклади, обговорюють роль кожного громадянина у забезпеченні прав

людини. Вчитель сприяє розвитку критичного мислення, наводить приклади з історії боротьби за права людини, допомагає учням сформулювати висновки.

5. Узагальнення та систематизація знань

5.1. Вправа «Дерево прав людини» (узагальнення та систематизація знань)

Мета: узагальнити знання учнів про розвиток і захист прав людини в Україні, показати зв'язок між історичним минулим і сучасністю.

Хід виконання:

1. На дошці або екрані зображено **«дерево»** (ствол — це поняття «Права людини», гілки — історичні періоди, листки — конкретні права або події).
 2. Учні отримують картки з назвами:
 - історичних періодів (козацька доба, радянський період, незалежна Україна);
 - ключових подій (ухвалення Конституції, діяльність дисидентів, Революція Гідності);
 - прикладів прав (свобода слова, право на освіту, рівність, право на життя тощо).
 3. Завдання учнів — **розмістити картки на відповідних “гілках” дерева**, пояснивши свій вибір.
 4. Після виконання вчитель разом з учнями узагальнює: які права людини були порушені, які відстоювалися, як змінилося їх розуміння з часом.
- Підсумок:** коротке обговорення — *«Яке з прав людини ви вважаєте найважливішим сьогодні і чому?»*

6. Підсумок уроку

6.1. Підсумковий монолог

Вчитель підсумовує урок:

- Розглянуто основні етапи боротьби за права людини в Україні.
- Визначено важливість прав людини для кожної людини і для розвитку держави.
- Окреслено роль громадянської відповідальності у забезпеченні прав і свобод.

6.2. Повідомлення домашнього завдання

- Підготувати есе на тему: «Як права людини змінюють наше суспільство?».
- Визначити історичні постаті, які вплинули на боротьбу за права людини в Україні, і скласти їх біографії.

6.3.Оцінювання результатів уроку

1. Оцінка участі учнів у дискусії та обговореннях.
2. Оцінка роботи з першоджерелами та підготовлених завдань.
3. Підсумкове оцінювання на основі відповідей на питання та виступів під час дискусії.